SignUnity

Kontinentide vaheline koostöö viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe valdkonnas

D2.4. Aruanne viipekeeletõlkide hariduspraktikate ja viipekeele tõlketeenuste võrdleva analüüsi kohta Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas

Co-funded by the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

IMPRESSUM

Projekt	Kontinentide vaheline koostöö viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe valdkonnas (Inter-Continental Collaboration in Sign Language Interpreter VET Education)
Akronüüm	SignUnity
Programm	Erasmus+ (Euroopa Liidu kaasrahastatud)
Meede	Suutlikkuse suurendamine kutsehariduse ja -õppe valdkonnas (CB VET)
Tööpakett	WP2
Väljund	D2.4 - Aruanne viipekeeletõlkide hariduspraktikate ja viipekeele tõlketeenuste võrdleva analüüsi kohta Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas
Juhtpartner (WP2)	*Kaasjuhtpartnerid: Winneba Haridusülikool ja Youth Power DE*
Versioon	v1
Kuupäev	*juuni 2026.*
Autorid ja kaasautorid	***Youth Power DE*** *1) Franjo Brkan* *2) Daniel C.M. Almeida* *3) Tim Brückmann* ***Kua Zone Innovation College LTD*** *1) Sammy Kariuki* *2) Salome P. Eyang'an* ***Winneba Haridusülikool*** *1) Bright Ankudze* *2) Richard Osei Agjei* *3) Mavis Amo-Mensah* *4) Gifty Rockson* ***Learning Library OÜ*** *1) Amar Hamzić* *2) Nedim Mičijević* ***SGINGZ*** *1) Katarina Jurilj* *2) Lina Beusan* *3) Josip Brozović* ***Debre Markose Linnavalitsus (Nigus Tekile Haymanot Advanced Secondary School)*** *1) Dr. Sunday Adewale Olaleye* *2) Dr. Gubay Aniley Getie*

	Ghana Kurtide Rahvuslik Ühing (GNAD) *1) Dani Fobi* *2) Juventus Duorinaah*
Levitustase	Avalik

Autoriõigus ja litsents

© 2026 SignUnity konsortsium. Kõik õigused kaitstud.

Käesolev väljaanne on litsentseeritud Creative Commonsi Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 rahvusvahelise litsentsi (CC BY-NC-SA 4.0) alusel. Materjali võib jagada ja kohandada mitteärilistel eesmärkidel tingimusel, et viidatakse nõuetekohaselt SignUnity konsortsiumile ning kõik tuletatud teosed levitatakse sama litsentsi alusel.

Vastutusest loobumine

Rahastatud Euroopa Liidu poolt. Väljendatud seisukohad ja arvamused kuuluvad siiski üksnes autorile (autoritele) ega pruugi kajastada Euroopa Liidu või Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusameti (EACEA) ametlikke seisukohti. Euroopa Liit ega EACEA ei vastuta nende eest.

Co-funded by the European Union

Kokkuvõte

Raportis D2.4 esitatakse võrdlev analüüs viipekeeletõlkide koolitusprogrammide ja viipekeele tõlketeenuste kohta kolmes Euroopa riigis (Saksamaa, Eesti ja Horvaatia) ning kolmes Aafrika riigis (Keenia, Ghana ja Etioopia), mis kõik on SignUnity projekti partnerid. Raport tugineb raportite D2.2 ja D2.3 tulemustele. Analüüs näitab märkimisväärseid erinevusi riiklike viipekeelte õiguslikus tunnustamises, viipekeele tõlketeenuste reguleerimises ning viipekeeletõlkide koolitusprogrammide arengutasemes kuues uuritud riigis. Viipekeeletõlketeenuste kvaliteedi uuringus osales kokku 202 viipekeeletõlki ning 166 kurti ja vaegkuuljat teenusekasutajat kõigist kuuest partnerriigist.

Hoolimata riiklike süsteemide erinevast arengutasemest tõi uuring esile mitmeid ühiseid probleeme, sealhulgas viipekeeletõlkide puuduse, tõlketeenuste ebaühtlase kättesaadavuse, piiratud arusaama tõlgi kutsealast rollist, ametlike eetikakoodeksite puudumise ning olemasolevate koolitusprogrammide puudujäägid, mis ei valmista õppijaid piisavalt ette kutsealaseks praktikaks. Nende ühiste järelduste põhjal esitatakse raportis D2.4 soovitused ühtse kutsehariduse ja -õppe (VET) õppekava väljatöötamiseks viipekeeletõlkide koolitamiseks ning selle juurde kuuluva kutse-eetika käsiraamatu koostamiseks. Üheskoos moodustavad õppekava ja käsiraamat SignUnity projekti peamised tulemused, luues samal ajal aluse viipekeeletõlgi kutse standardiseerimisele ning viipekeele tõlketeenuste reguleerimisele nii Euroopa kui ka Aafrika piirkonnas.

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS 4

2. VÕRDLEVA ANALÜÜSI METOODIKA 8

3.1 Riikliku viipekeele õiguslik staatus ja viipekeele tõlketeenuste õiguslik regulatsioon 9

3.2 Ülevaade viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammidest 15

3.3 Viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammide võrdlev süntees peamiste tunnuste alusel 19

4. VÕRDLEV ANALÜÜS VIIPEKEELE TÕLKETEENUSTE KVALITEEDI UURINGU TULEMUSTEST EUROOPAS JA SAHARA-TAGUSES AAFRIKAS 21

4.1 Viipetõlkide vaatenurk 22

4.2 Kurtide ja vaegkuuljate kui teenusekasutajate vaatenurk 26

5. SOOVITUSED VIIPEKEELETÕLKIDE KUTSEHARIDUSE JA -ÕPPE ÕPPEKAVA NING KUTSE-EETIKA KÄSIRAAMATU KOOSTAMISEKS 30

5.1 Viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava 31

5.2 Kutse-eetika käsiraamat praktiliseks tööks 34

6. KOKKUVÕTE 36

7. VIITED 37

1. SISSEJUHATUS

Projekt „Mandritevaheline koostöö viipekeeletõlkide kutsehariduses ja -õppes“ (**SignUnity**) on ainulaadne algatus, mis ühendab kahte maailmajagu, Euroopat ja Aafrikat, kolme Euroopa riigi **(Horvaatia, Saksamaa ja Eesti**) ning kolme Aafrika riigi (**Ghana, Keenia ja Etioopia)** partnerluse kaudu. Projekt keskendub viipekeeletõlkide kutseala süsteemsetele probleemidele nendes riikides, eelkõige kvalifitseeritud ja kättesaadavate viipekeeletõlkide kriitiliselt vähesele arvule, piiratud avalikule arusaamale tõlgi kutsealasest rollist ning haridus- ja koolitusprogrammide puudumisele või ebapiisavusele, mis annaksid tulevastele tõlkidele kutsealal töötamiseks vajalikud pädevused. Selliste programmide puudumine, vähesus või ebapiisav ülesehitus süvendab otseselt kvalifitseeritud ja professionaalse ettevalmistusega viipekeeletõlkide nappust tööturul. Sellel on omakorda ulatuslik mõju kurtidele ja vaegkuuljatele, kes sõltuvad viipekeeletõlketeenustest, suurendades nende

marginaliseerumise ja sotsiaalse tõrjutuse riski. Piiratud või puuduv juurdepääs teabele, raskused teabe mõistmisel ning viipekeele tõlketeenuste vähene kättesaadavus või ebapiisav kvaliteet kujutavad endast olulisi takistusi selle puudegrupi võrdsele osalemisele ühiskonnaelus, hariduses, tervishoius ja õigussüsteemis. Neid probleeme arvesse võttes on SignUnity projekti peamine eesmärk töötada välja terviklik, ühtne ja süsteemne kutsehariduse ja -õppe õppekava nii praegustele kui ka tulevastele viipekeeletõlkidele eesmärgiga tugevdada nende kutsealaseid pädevusi, parandada tõlketeenuste kvaliteeti ning edendada kutse-eetilisi standardeid. Selline õppekava aitab parandada viipekeeletõlgi kutse üldist kvaliteeti, suurendada kvalifitseeritud ja kättesaadavate tõlkide arvu ning parandada kurtide ja vaegkuuljate ühiskondlikku positsiooni, tagades neile õigeaegse ja täpse juurdepääsu teabele ning võimaldades võrdset osalemist kõigis ühiskonnaelu valdkondades.

Projekt lähtub põhimõttest, et enne sisuka ja kestliku lahenduse väljatöötamist tuleb koostada metoodiliselt põhjendatud analüüs viipekeeletõlgi kutseala hetkeseisust. Seda vajadust rõhutab ka asjaolu, et kuigi kõigil partnerriikidel on ühine eesmärk, tegutsevad nad märkimisväärselt erinevates oludes. Erinevused ei piirdu üksnes geograafilise asukohaga, vaid hõlmavad ka majanduslikku, sotsiaalset ja õiguslikku arengutaset, mis omakorda kajastub nii viipekeeletõlgi kutse õiguslikus regulatsioonis kui ka tõlkide koolituse professionaliseerituse tasemes. Just see mitmekesisus on kujundanud **tööpaketi 2** tegevused ja eesmärgid, millel on kaks peamist sihti:

1. Analüüsida partnerriikides praegu pakutavaid viipekeeletõlkide formaal- ja mitteformaalõppe programme, sealhulgas nende metoodilist ülesehitust, õppekavade sisu, õpiväljundeid, õpetamiskäsitusi ja õppemeetodeid, ning hinnata, kuidas on viipekeeletõlgi kutse ja viipekeele tõlketeenuste osutamine reguleeritud asjaomases õiguslikus ja institutsionaalses raamistikus.
2. Hinnata praeguste viipekeele tõlketeenuste kvaliteeti, võttes arvesse mõlemat peamist vaatenurka: teenusekasutajate vaatenurka (kurdid ja vaegkuuljad kui tõlketeenuse saajad) ning viipekeeletõlkide vaatenurka kui teenuse osutajate oma.

Sellest lähtuvalt viidi läbi kaks teineteist täiendavat uuringut. Esimese uuringu eesmärk oli põhjalikult analüüsida kõigis kuues partnerriigis pakutavaid viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogramme. Iga partnerriik kaardistas olemasolevad programmid ühtse metoodilise

raamistiku alusel, tagades seeläbi kogutud andmete võrreldavuse. Igas riigis analüüsiti vähemalt kolme haridussüsteemi pakutavaid õppimisvõimalusi ning seejärel koostati võrdlev maatriks, et tuua esile programmide sarnasused ja erinevused. Uuring hõlmas ka viipekeeletõlgi kutset reguleeriva õigusliku ja institutsionaalse raamistiku analüüsi, keskendudes sellele, mil määral on kutse eri riikides reguleeritud riiklike õigusaktide ja muude asjakohaste normidega.

Teises uuringus käsitleti kahe peamise sidusrühma vaatenurki: teenusekasutajaid ehk kurte ja vaegkuuljaid ning viipekeeletõlke endid. Selleks viidi kõigis partnerriikides läbi poolstruktureeritud intervjuud, fookusgrupi arutelud ja küsimustikuküsitlused mõlema sihtrühmaga. Uuringus hinnati tõlketeenuste kättesaadavust ja kvaliteeti, olukordi, kus neid teenuseid kõige sagedamini kasutatakse, ning tõlkide kutsealase pädevuse, eetilise käitumise ja vastutustunde taset. Kogutud andmeid analüüsiti nii kvantitatiivsete kui ka kvalitatiivsete meetoditega, et saada terviklik ülevaade viipekeele tõlketeenuste hetkeseisust ning selgitada välja peamised probleemid ja prioriteetsed valdkonnad tõlkide hariduse ja koolituse arendamiseks.

Selline kahele vaatenurgale tuginev metoodiline lähenemine, mis ühendab nii teenusekasutajate kui ka teenuseosutajate kogemused, on oluline nii metoodilisest kui ka eetilisest vaatenurgast, sest võimaldab käsitleda viipekeeletõlkimist sotsiaalse, haridusliku ja inimõigustel põhineva teenusesüsteemina. Kurdid ja vaegkuuljad oskavad kõige paremini hinnata, kas tõlketeenus toetab tegelikult suhtlemist ja võimaldab neil ühiskonnas võrdselt osaleda. Viipekeeletõlgid omakorda saavad kõige paremini kirjeldada kutsealaseid tingimusi töötingimusi, milles nad oma tööd teevad, sealhulgas oma haridusteed, ettevalmistust kutsetööks, eetilisi dilemmasid, töötingimusi, koostöö ja korraldusega seotud küsimusi ning vajadusi pidevaks kutsealaseks arenguks. Nende kahe vaatenurga koos käsitlemine võimaldab mõista tõlketeenuseid tervikliku süsteemina, mitte üksikute suhtlusolukordadena. Samuti loob see aluse teenuste kvaliteedi hindamiseks viisil, mis ulatub kaugemale pelgast tõlkide olemasolust. Hinnatakse muu hulgas, kas kurdid ja vaegkuuljad saavad vajaduse korral tõlgi õigeaegselt, kas tõlge on täpne ja kultuuriliselt asjakohane, kas asutused mõistavad viipekeeletõlgi kutsealast rolli, kas tõlkidel on vajalikud pädevused ning kas teenuste korraldus on piisavalt koordineeritud, kättesaadav ja rahaliselt jätkusuutlik.

Nende kahe uuringu tulemusena valmisid järgmised uurimisraportid:

- *D2.2. Uurimisraport viipekeeletõlkide olemasolevate haridus- ja koolituspraktikate kaardistamise kohta Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas.*

- *D2.3. Uurimisraport praeguste viipekeele tõlketeenuste kohta Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas: teenusekasutajate ja viipekeeletõlkide vaatenurgad.*[1]

Nende kahe uurimisraporti tulemustele tuginedes koostati kolmas, sünteesiv raport **D2.4. Võrdlev analüüs viipekeeletõlkide haridus- ja koolituspraktikatest ning viipekeele tõlketeenustest Euroopas ja Sahara-taguses Aafrikas**, millele käesolev dokument on pühendatud. Raportis esitatakse kuue partnerriigi võrdlev analüüs kolmes omavahel seotud valdkonnas:

- viipekeeletõlkide olemasolevad haridus- ja koolituspraktikad;
- viipekeele tõlketeenuste kvaliteet;
- viipekeeletõlgi kutse ja viipekeele tõlketeenuste korralduse kooskõla asjakohase institutsionaalse ja õigusliku raamistikuga.

Raport põhineb andmetel, mis koguti viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammide kaardistamiseks koostatud standardiseeritud vormide abil ning kõigis partnerriikides läbi viidud standardiseeritud küsimustike ja poolstruktureeritud intervjuude käigus. Raportis D2.4 koondatakse, sünteesitakse ja võrreldakse neid tulemusi, et anda terviklik ja tõenduspõhine ülevaade viipekeeletõlkide hariduse, koolituse ja tõlketeenuste hetkeseisust nii Euroopas kui ka Sahara-taguses Aafrikas.

Raporti D2.4 konkreetsed eesmärgid on:

1) esitada võrdlev analüüs partnerriikide viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammide ning kutseala õigusliku regulatsiooni kohta;

2) esitada võrdlev analüüs viipekeele tõlketeenuste kvaliteedist partnerriikides, lähtudes nii teenusekasutajate kui ka teenuseosutajate vaatenurgast;

3) koondada ühte terviklikku raportisse Euroopa ja Sahara-taguse Aafrika võrdlev ülevaade viipekeeletõlkide haridusest ja koolitusest ning viipekeele tõlketeenuste kvaliteedist;

4) kasutada võrdleva analüüsi tulemusi alusena viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava ning kutse-eetika koodeksi väljatöötamise soovituste koostamiseks.

Nende analüüside põhjal esitatakse raportis selged järeldused ja praktilised soovitused, mis loovad aluse **tööpaketi 3 tegevustele**. Tööpaketi raames töötatakse välja uuenduslik

[1]Mõlemad raportid (D2.2 ja D2.3) on avalikult kättesaadavad projekti veebilehel, partnerorganisatsioonide veebilehtedel ning kõigi osalevate riikide riigikeeltes.

viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava ning seda täiendav kutse-eetika ja kutsetegevuse standardite käsiraamat. Need tulemused koos moodustavad SignUnity projekti peamise väljundi.

2. VÕRDLEVA ANALÜÜSI METOODIKA

Raporti metoodiline raamistik lähtub otseselt tööpaketi 2 raames läbi viidud kahe uuringu olemusest, mille tulemused koondati raportitesse D2.2 ja D2.3. Mõlemad raportid on koostatud sama põhimõtte alusel: need koondavad kuut riiklikku raportit, mis valmisid ühtse, eelnevalt standardiseeritud uurimisprotokolli järgi. Kõik kuus partnerriiki (Horvaatia, Saksamaa, Eesti, Ghana, Keenia ja Etioopia) viisid uuringud läbi iseseisvalt oma riiklikus kontekstis ja oma valimi põhjal. Kuigi selline lähenemisviis võimaldas koguda võrreldavaid andmeid ühise metoodika alusel, ei sisalda raportid D2.2 ja D2.3 riikidevahelist tulemuste võrdlust, vaid esitavad iga riigi tulemused kirjeldavalt ja paralleelselt. Teisisõnu pakuvad need raportid mahukat ja metoodiliselt usaldusväärset empiirilist materjali, kuid ei anna sellest sünteesitud ega võrdlevat ülevaadet. Just selle metoodilise lünga täitmiseks koostati raport D2.4, mille keskne eesmärk on olemasolevate tulemuste põhjal läbi viia süsteemne võrdlev analüüs ning seada seni eraldi esitatud riiklikud andmed ühisesse analüütilisse konteksti.

Metoodiliselt põhineb käesolev raport raportites D2.2 ja D2.3 esitatud algandmete ja uurimistulemuste teisesele analüüsile ning ei hõlma uute empiiriliste andmete kogumist. Tegemist on kvalitatiivseid ja kvantitatiivseid meetodeid ühendava võrdleva analüüsiga, mis lähtub riikidevahelisest võrdlevast lähenemisest. Selles käsitletakse kuut partnerriiki kuue eraldiseisva analüüsiüksusena, mille tulemusi võrreldakse süstemaatiliselt, et välja selgitada sarnasused, erinevused ja mustrid, mis ulatuvad üksikute riikide raamidest kaugemale. Selline lähenemine võimaldab ühtaegu esile tuua iga riigi eripära ning tuvastada laiemad Euroopa, Aafrika ja piirkondadevahelised suundumused, luues seeläbi sobiva analüütilise aluse ühise viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava väljatöötamiseks.

Raportis analüüsitakse järgmisi valdkondi:

1. **viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammide võrdlev analüüs** (raportis D2.2 koondatud andmete põhjal);

2. **viipekeeletõlgi kutse ja viipekeele tõlketeenuste õigusliku ning institutsionaalse regulatsiooni võrdlev analüüs** (raportis D2.2 koondatud andmete põhjal);
3. **viipekeele tõlketeenuste kvaliteedi võrdlev analüüs teenusekasutajate ja viipekeeletõlkide vaatenurgast** (raportis D2.3 koondatud andmete põhjal).

Võrdleva analüüsi tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada mitmete metoodiliste piirangutega. Partnerriigid erinevad majandusliku, sotsiaalse, õigusliku ja haridusliku arengutaseme ning viipekeeletõlgi kutse institutsionaliseerituse poolest. Seetõttu ei ole mõningaid näitajaid võimalik alati täielikult ühtsetel alustel ega otseselt võrrelda, arvestamata iga riigi eripärast konteksti. Nendest piirangutest hoolimata loob rakendatud võrdlev lähenemisviis, mis põhineb süstemaatilisel analüüsimaatriksil ja eri andmeallikate triangulatsioonil, metoodiliselt usaldusväärse aluse raporti D2.4 eesmärkide saavutamiseks.

3. PARTNERRIIKIDE VIIPEKEELETÕLKIDE ÕIGUSLIKU RAAMISTIKU NING HARIDUS- JA KOOLITUSPROGRAMMIDE VÕRDLEV ANALÜÜS

Eelmises peatükis kirjeldatud metoodilisest raamistikust lähtudes esitatakse käesolevas peatükis raportis D2.2 koondatud tulemuste võrdlev analüüs kuues SignUnity projektis osalevas riigis: kolmes Euroopa riigis (Saksamaa, Eesti ja Horvaatia) ning kolmes Aafrika riigis (Keenia, Ghana ja Etioopia). Analüüs keskendub kahele põhivaldkonnale, mis mõjutavad otseselt kurtidele ja vaegkuuljatele pakutavate viipekeele tõlketeenuste kvaliteeti ja kättesaadavust: riikliku viipekeele staatust ja tõlketeenustele juurdepääsu reguleeriv õiguslik raamistik ning olemasolevad haridus- ja koolitusprogrammid, mille eesmärk on kujundada viipekeeletõlgi kutsealal töötamiseks vajalikud pädevused. Analüüs hõlmab üksnes neid programme, mille eesmärk on valmistada ette viipekeeletõlke. Viipekeele õppimisele suunatud programme ei käsitleta, kuna need ei anna viipekeeletõlgi kutsealal töötamiseks vajalikke pädevusi.

3.1 Riikliku viipekeele õiguslik staatus ja viipekeele tõlketeenuste õiguslik regulatsioon

Riikliku viipekeele õiguslik staatus partnerriikides

Analüüs näitab, et kuues partnerriigis on kolmes, Saksamaal, Eestis ja Horvaatias, riiklik viipekeel õiguslikult tunnustatud iseseisva keelena. See tunnustus on siiski saavutatud erinevate õiguslike lahenduste kaudu.

Horvaatias reguleerib seda valdkonda eraldiseisev seadus **Horvaatia** viipekeele ning kurtide ja pimekurtide muude suhtlusviiside seadus *(Act on Croatian Sign Language and Other Forms of Communication of Deaf and Deafblind Persons in the Republic of Croatia, 2015)*[2], millega tunnustati Horvaatia viipekeelt ametlikult kurtide ja pimekurtide kogukonna emakeelena. Seaduse oluliseks väärtuseks on selle arusaam kurtide, vaegkuuljate ja pimekurtide kogukonna suhtlusviiside mitmekesisusest. Seaduses eristatakse selgelt Horvaatia viipekeelt kui iseseisvat keelt, millel on oma grammatiline ülesehitus ja reeglistik, kõneldaval horvaadi keelel põhinevatest suhtlusviisidest, nagu viibetega toetatud kõne ja muud suhtlussüsteemid. Seadus tagab igale kurdile, vaegkuuljale ja pimekurdile õiguse vabalt valida ja kasutada talle sobivaimat suhtlusviisi. Samuti sätestatakse, et suhtlusvahendaja peab omama Horvaatia viipekeele ja teiste suhtlussüsteemide kasutamiseks vajalikke teadmisi, oskusi ja pädevusi. Erinevalt Horvaatiast ei reguleeri **Eestis** viipekeelt eraldi seadus. Eesti viipekeel sai õigusliku tunnustuse *2011. aasta keeleseaduse*[3] muudatustega, mille alused pandi 2007. aasta keeleseadusega. Seaduse kohaselt on eesti viipekeel iseseisev keel ning viibeldud eesti keel on määratletud eesti keele ühe vormina. Samuti sätestab seadus riigi kohustuse toetada eesti viipekeele kasutamist ja arengut.

Saksamaal on kasutusel Eestiga sarnane õiguslik lahendus. Saksa viipekeelt ei reguleeri eraldi seadus, vaid see on tunnustatud iseseisva keelena puuetega inimeste võrdsete võimaluste seaduses *(Federal Act on Equal Opportunities for Persons with Disabilities, 2002)*[4].

Riikliku viipekeele õigusliku regulatsiooni poolest sarnaneb **Keenia** rohkem Euroopa kui teiste Aafrika partnerriikidega. Keenia viipekeelt nimetatakse juba Keenia põhiseaduses (2010)[5], milles riigile pannakse kohustus edendada selle arengut ja kasutamist ühe ligipääsetava

[2] Horvaatia Vabariigi Horvaatia viipekeele ja teiste kurtide ning pimekurtide suhtlusviiside seadus. Narodne novine (Horvaatia Vabariigi ametlik väljaanne), nr 82/2015. Kättesaadav: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_82_1570.html

[3] Keeleseadus. Riigi Teataja, 2011. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/en/akt/518032025011

[4] Puuetega inimeste võrdsete võimaluste seadus (Gesetz zur Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen - Behindertengleichstellungsgesetz, BGG), 2002. Saksamaa Liitvabariigi Töö- ja Sotsiaalministeerium. Kättesaadav: https://www.bmas.de/DE/Service/Gesetze-und-Gesetzesvorhaben/gesetz-zur-gleichstellung-behinderter-menschen.html

[5] Kenya põhiseadus, 2010. Kenya Law. Kättesaadav: https://www.parliament.go.ke/the-national-assembly/Constitution%20of%20Kenya

suhtlusviisina puuetega inimestele. Seda põhiseaduslikku alust täiendab 2023. aastal seadusandlikku menetlusse esitatud Keenia viipekeele seaduse eelnõu (*Kenya Sign Language Bill*)[6]. Eelnõu näeb ette Keenia viipekeele ametliku tunnustamise riigi kolmanda ametliku keelena suahiili ja inglise keele kõrval, kohustuse tagada kvalifitseeritud Keenia viipekeeletõlkide osalemine kohtumenetlustes, tervishoiuasutustes ja riigiasutustes, Keenia viipekeele lõimimise koolide õppekavadesse ning kurtidele lastele viipekeeletõlgi tagamise, tasuta Keenia viipekeele kursuste korraldamise kurtidele lastele, televisioonikanalite kohustuse kasutada uudiste-, haridus- ja muudes riiklikult olulistes saadetes ekraanil viipekeeletõlki ning Keenia viipekeele nõukogu loomise, mille ülesanne oleks litsentseerida ja reguleerida professionaalsete viipekeeletõlkide tegevust.

Erinevalt Keeniast puudub **Ghanas** ja Etioopias riikliku viipekeele selgesõnaline õiguslik tunnustamine. Ghanas ei ole praegu ühtegi eraldi seadust, mis tunnustaks ja kaitseks Ghana viipekeelt. Kõige asjakohasem õigusakt on puuetega inimeste seadus (Persons with Disability Act, 2006)[7], milles viidatakse üldiselt õigusele kasutada ligipääsetavaid suhtlusviise ja viipekeeletõlke, kuid Ghana viipekeelt ei nimetata ega määratleta otsesõnu. Samuti ei käsitle riiklik kaasava hariduse poliitika (*National Inclusive Education Policy, 2015*)[8] Ghana viipekeelt iseseisva riikliku keelena, vaid üksnes kaasavat haridust toetava suhtlusvahendina.

Standardiseeritud kaardistusvormide põhjal oli **Etioopia** ainus kuuest riigist, mille õiguslikku raamistikku hinnati kõigis vaadeldud valdkondades mittevastavaks. See viitab sellele, et Etioopia õigusaktides puudub nii Etioopia viipekeele piisav õiguslik tunnustamine kui ka selle staatust reguleeriv alamastme õiguslik regulatsioon. Kuigi *Etioopia Liitvabariigi põhiseadus* (1995)[9] tunnustab Etioopias kasutatavate keelte võrdsust, ei hõlma see sõnaselgelt Etioopia viipekeelt ning seda ei käsitle ka ükski muu riiklik õigusakt. Ainus dokument, milles Etioopia viipekeelt üldse mainitakse, on *Etioopia Liitvabariigi keelepoliitika*[10], kus seda käsitletakse

[6] Kenya viipekeele seaduse eelnõu, 2023 (Senati eelnõu nr 9, 2023). Kenya parlament. Kättesaadav: https://www.parliament.go.ke/node/18662

[7] Puuetega inimeste seadus, 2006 (seadus nr 715). Ghana parlament. Kättesaadav: https://repository.parliament.gh/items/735e7e2b-9e67-4fac-a93e-4ab69b8343d3

[8] Kaasava hariduse poliitika, 2015. Ghana Haridusministeerium. Kättesaadav: https://www.unicef.org/ghana/reports/inclusive-education-policy

[9] Etioopia Liitvabariigi põhiseadus, 1995. Etioopia Liitvabariik. Kättesaadav: https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1995/en/18206

[10] Etioopia Liitvabariigi keelepoliitika. Etioopia Liitvabariigi valitsus.

üksnes puuetega inimeste kaasamist toetava suhtlusvahendina, mitte teiste riiklike keeltega võrdväärse keelena.

Viipekeeletõlketeenuste õiguslik regulatsioon ning kurtide ja vaegkuuljate õigus viipekeeletõlketeenusele

Partnerriikides on viipekeeletõlketeenustele juurdepääsu õiguslik ja institutsionaalne korraldus erinev. **Saksamaal** on kurtidel ja vaegkuuljatel viipekeele ja muude suhtlusabivahendite kasutamise määruse (*Ordinance on the Use of Sign Language and Other Communication Aids, 2002*)[11] alusel õigus kasutada tasuta viipekeeletõlki. Määrus sätestab, et teenuse kasutajal on õigus valida talle sobiv suhtlusabi ning tõlketeenuse kulud kannab riik, asjaomane kindlustusasutus või vastav institutsioon. Saksamaa föderaalse riigikorralduse tõttu ei ole teenuse kättesaadavus siiski kogu riigis ühesugune. Kui tervishoiu- ja kohtusüsteemis on teenuse osutamine reguleeritud riiklikul tasandil, siis kohalikes omavalitsustes ja haridusasutustes kehtivad liidumaade enda õigusnormid. Seetõttu võib tasuta tõlketeenuse kättesaadavus liidumaade lõikes erineda.

Eestis on teenuse korraldus samuti hästi välja kujunenud, kuid põhineb teistsugusel õiguslikul lahendusel. *Keeleseadus* (2011)[12] tagab kurtidele ja vaegkuuljatele õiguse suhelda ametiasutustega eesti viipekeeles ning kasutada viipekeeletõlki. *Sotsiaalhoolekande seaduse* (2015)[13] kohaselt vastutavad tõlketeenuse korraldamise ja rahastamise eest kohalikud omavalitsused, kes rahastavad oma eelarvest igale teenusekasutajale kindla arvu tõlketunde kuus. Praktikas on teenuse kasutamise ülempiir kuni 36 tundi aastas inimese kohta, mis on kurtide ja vaegkuuljate igapäevast suhtlusvajadust arvestades üsna tagasihoidlik maht. Selle puudujäägi leevendamiseks on Eestis loodud riigieelarvest rahastatav veebipõhine viipekeeletõlketeenus. Videokõne vahendusel saavad kurdid ja vaegkuuljad kasutada tasuta reaalajas tõlketeenust lühiajalistes asjaajamis- ja igapäevasuhtluse olukordades.

---

[11] Määrus Saksa viipekeele ja muude suhtlusabivahendite kasutamise kohta haldusmenetluses puuetega inimeste võrdsete võimaluste seaduse alusel (Verordnung zur Verwendung von Gebärdensprache und anderen Kommunikationshilfen im Verwaltungsverfahren nach dem Behindertengleichstellungsgesetz - Kommunikationshilfenverordnung, KHV), 2002. Saksamaa Liitvabariik. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/khv/

[12] Keeleseadus. Riigi Teataja (Eesti Vabariigi ametlik väljaanne), 2011. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/en/akt/518032025011

[13] Sotsiaalhoolekande seadus, 2015. Eesti Vabariigi Riigikogu. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/519062025004/consolide

Horvaatias reguleerib viipekeeletõlketeenuse kasutamist isikliku abistaja seadus (*Personal Assistance Act, 2023*)[14]. Selle peamine uuendus seisneb selles, et teenuse osutamine ei sõltu enam projektipõhisest rahastamisest, vaid on seadusega tagatud õigus. Vastavalt kuulmislanguse raskusastmele ja pädeva hindamiskomisjoni hinnangule inimese funktsionaalse võimekuse kohta on kurtidel ja vaegkuuljatel õigus kasutada 10 kuni 40 tundi tõlketeenust kuus. Teenuse kasutaja saab seda õigust kasutada enda valitud teenuseosutaja juures.

Aafrika partnerriikides selline toimiv korraldus üldjuhul puudub. Erandiks on **Keenia**, kus praegu menetluses oleva Keenia viipekeele seaduse eelnõu (Kenya Sign Language Bill, 2023)[15] vastuvõtmise korral luuakse viipekeeletõlketeenuse õiguslik raamistik. Eelnõu kohaselt oleks kurtidel ja vaegkuuljatel õigus kasutada tasuta viipekeeletõlki kõigis avaliku sektori asutustes ning litsentseeritud tõlkide töö kulud kataks täielikult riik.

Kõige ebasoodsam olukord on **Ghanas** ja **Etioopias**, kus puuduvad seadused või muud õigusaktid, mis tagaksid õiguse kasutada viipekeeletõlketeenust. Mõlemas riigis ei ole kehtestatud ametlikku korda selle õiguse kasutamiseks ega tagatud kindlat teenusemahtu ning riik ei rahasta viipekeeletõlketeenust isegi sellistes olulistes valdkondades nagu kohtumenetlused või haridus. Kuna Ghanas ja Etioopias puudub süsteemne tõlketeenuse rahastamine, peavad kurdid ja vaegkuuljad enamasti ise leidma võimaluse teenuse kasutamiseks, kas tasudes tõlgi eest omal kulul või toetudes kohalike valitsusväliste organisatsioonide ja teiste kodanikuühiskonna organisatsioonide abile.

Viipekeeletõlkide kutsetunnustamine, akrediteerimine ja kutse-eetika

Õigusliku raamistiku kolmas oluline mõõde puudutab viipekeeletõlkide kutsealale omase ametliku kutsetunnustamise, akrediteerimise ja kutse-eetika süsteemi olemasolu.

Eestis on viipekeeletõlgi kutse jaoks kehtestatud riiklik kutsestandard (*Viipekeeletõlk, tase 6*)[16], mis kuulub Eesti kutsesüsteemi ning määratleb otseselt kutsealal tegutsemiseks vajalikud pädevused, haridusnõuded ja töökogemuse nõuded. **Saksamaal** toimub kutsealane

[14] Isikliku abistaja seadus. Narodne novine (Horvaatia Vabariigi ametlik väljaanne), nr 71/23, 154/25 ja 157/25. Horvaatia parlament. Kättesaadav: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_06_71_1175.html

[15] Kenya viipekeele seaduse eelnõu, 2023 (Senati eelnõu nr 9, 2023). Kenya parlament. Kättesaadav: https://www.parliament.go.ke/node/18662

[16] Eesti Kutsekoda. (2023). Kutsestandard: Viipekeeletõlk, tase 6. Eesti kutseregister. Kättesaadav: https://www.kutseregister.ee/ctrl/en/Standardid/vaata/11200505

kvalifitseerumine kõrgharidussüsteemi kaudu. Viipekeeletõlgina töötamise eelduseks on bakalaureuse- või magistrikraadi omandamine ühes viiest selleks loodud õppekavast, mis ühtlasi toimib kutsealase kvalifikatsiooni alusena. **Horvaatias** toimub viipekeeletõlkide ettevalmistus mitteformaalõppe programmi kaudu. Koolituse läbiviimiseks peab koolitusasutus saama pädeva ministeeriumi heakskiidu ning programmi edukal lõpetamisel väljastatakse osalejale mitteformaalõppe tunnistus. Selle tunnistuse omandamine on suhtlusvahendajana töötamise eeltingimus. Mis puudutab viipekeeletõlkide kutse-eetikat, siis Saksamaal on olemas **Saksa** viipekeeletõlkide ühingu koostatud eetikakoodeks. Sellel ei ole siiski riiklikult siduva õigusakti staatust, vaid see toimib üksnes ühingu sisemise kutsealase juhenddokumendina. Ka **Eestis** puudub selle kutseala jaoks eraldi ja põhjalikult välja töötatud riiklik eetikakoodeks. Sama kehtib **Horvaatia** kohta, kus samuti puudub ühtne riiklik kutse-eetika koodeks ning iga teenuseosutaja lähtub oma tegevuses enda kehtestatud eetikakoodeksist. **Keenias** nähakse Keenia viipekeele seaduse eelnõuga *(Kenya Sign Language Bill, 2023)*[17] ette Keenia viipekeele nõukogu loomine, mille ülesanne on viipekeeletõlkide kutsetunnustamine, registreerimine ja litsentseerimine. Kui eelnõu seadusena vastu võetakse, luuakse sellega riiklik õiguslik alus viipekeeletõlkide kutse ametlikuks tunnustamiseks. **Ghanas** ja **Etioopias** seevastu puudub riiklikult ühtlustatud süsteem viipekeeletõlkide kutsetunnustamiseks või akrediteerimiseks ning samuti ei ole kehtestatud seaduslikul alusel toimivat kutse-eetika koodeksit.

Riikliku viipekeele õigusliku staatuse ja viipekeeletõlketeenuse kasutamise õiguse võrdlev kokkuvõte

Riik	Riikliku viipekeele õiguslik tunnustamine	SViipekeeletõlketeenuse kasutamise õiguse õiguslik regulatsioon	Riiklik raamistik viipekeeletõlkide haridusele ja kutsekvalifikatsioonile
SAKSAMAA	**Täielik** (Puuetega inimeste võrdsete võimaluste seadus)	Õigus on reguleeritud riiklikul tasandil (Puuetega inimeste võrdsete võimaluste seadus, Puuetega inimeste võrdsete võimaluste seadus ja Suhtlusabivahendite määrus), kusjuures	Formaalne kõrgharidus on kättesaadav mitme viipekeeletõlkide õppekava kaudu.

[17] Kenya viipekeele seaduse eelnõu, 2023 (Senati eelnõu nr 9, 2023). Kenya parlament. Kättesaadav: https://www.parliament.go.ke/node/18662

		täiendav regulatsioon kehtib liidumaade tasandil.	
EESTI	**Täielik** (Keeleseadus)	Osaliselt reguleeritud keeleseadusega, kusjuures õiguse kättesaadavus ja ulatus sõltuvad kasutusvaldkonnast (sektorist).	Kuigi praegu aktiivne kõrghariduse õppekava puudub, on olemas riiklik kutsekvalifikatsiooni standard eesti viipekeele tõlkidele.
HORVAATIA	**Täielik** (Horvaatia viipekeele ning Horvaatia Vabariigi kurtide ja pimekurtide muude suhtlusviiside seadus)	Reguleeritud riiklikul tasandil isikliku abistaja seadusega, mis sätestab õiguse kasutada suhtlusvahendaja teenust kogu Horvaatia Vabariigis.	Olemas on riiklik kutsestandard ja kvalifikatsioonistandard Horvaatia kvalifikatsiooniraamistiku raames ning praegu on kasutusel mitteformaalõppe programm.
KEENIA	**Osaline** (Keenia viipekeele seaduse eelnõu)	Õiguslik raamistik on kujunemisjärgus Keenia viipekeele seaduse eelnõu alusel ning selle rakendamine ja süsteemi väljakujundamine seisavad veel ees.	Seaduseelnõu näeb ette viipekeeletõlkide registreerimise ja kvalifikatsiooni hindamise süsteemi loomise pädeva asutuse kaudu.
GHANA	**Puudub**	Puudub	Puudub
ETIOOPIA	**Puudub**	Puudub	Puudub

3.2 Ülevaade viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammidest

Käesolevas peatükis antakse võrdlev ülevaade partnerriikides pakutavatest viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammidest.

Saksamaal on valimis kõige arenenum viipekeeletõlkide haridussüsteem, mis toimib kõrghariduse tasemel ja hõlmab viit ülikooliõppekava:

- bakalaureuseõppekava Hamburgi Ülikoolis, kestusega kaheksa semestrit;
- magistriõppekava Hamburgi Ülikoolis, kestusega neli semestrit;
- bakalaureuseõppekava Landshuti Rakenduskõrgkoolis, kestusega seitse semestrit;
- bakalaureuseõppekava Magdeburgi-Stendali Rakenduskõrgkoolis, kestusega kaheksa semestrit;
- magistriõppekava Berliini Humboldti Ülikoolis, kestusega neli semestrit.

Eestis puudub praegu aktiivne formaalhariduse õppekava viipekeeletõlkide ettevalmistamiseks. Alates 2006. aastast Tartu Ülikoolis toimunud kolmeaastast bakalaureuseõpet eesti viipekeele tõlkidele ei ole alates 2020. aastast enam avatud riikliku rahastuse ebapiisavuse ja sellest tuleneva vähese õppijate arvu tõttu. Haridusvajadustele vastatakse praegu üksnes elukestva õppe programmide kaudu, mille raames korraldatakse

perioodiliselt eesti viipekeele C1-taseme täienduskursusi. Need on mõeldud eelkõige eesti viipekeelega töötavatele spetsialistidele, näiteks kurtide koolide õpetajatele ja töötavatele viipekeeletõlkidele, samuti inimestele, kes soovivad oma viipekeeleoskust täiendada. Metoodiliselt keskenduvad need kursused üldise keeleoskuse arendamisele ega hõlma tõlkimisstrateegiaid ega praktilist tõlkimisõpet. Seetõttu ei kujuta need endast süsteemset õppekava, mis võimaldaks ette valmistada ja koolitada uusi viipekeeletõlke algtasemest alates.

Horvaatia on partnerriikidest ainus, kus puudub viipekeeletõlkide (suhtlusvahendajate) ettevalmistamiseks mõeldud õppekava nii kesk- kui ka kõrghariduse tasemel. Praegu on olemas üksnes 150-tunnine mitteformaalõppe programm, mille eesmärk on anda suhtlusvahendajana töötamiseks vajalikud pädevused ning mis on alles rakendamise algusjärgus. Programmi läbiviimiseks peab koolitusasutus saama eelnevalt Töö-, Pensionisüsteemi-, Pere- ja Sotsiaalpoliitika Ministeeriumi heakskiidu. Programmi edukal lõpetamisel väljastatakse osalejatele mitteformaalõppe tunnistus, mis on seadusest tulenev nõue sellel kutsealal töötamiseks. Seega on Horvaatias loodud riiklikult tunnustatud ja heaks kiidetud koolitusprogramm, kuid see ei kuulu formaalhariduse süsteemi.

Aafrika partnerriikidest pakub Keenia ühte Keenia viipekeeletõlkide ettevalmistamiseks mõeldud õppekava, mida viiakse läbi St. Pauli Ülikoolis rakenduskõrghariduse õppekavana.

Ghanas on kaks Ghana viipekeelega seotud kõrgharidusprogrammi, mille sisu erineb märkimisväärselt selle poolest, kuivõrd need valmistavad ette viipekeeletõlke. Esimene on Winneba Haridusülikooli kaheaastane Ghana viipekeele õppekava, mis keskendub peamiselt keeleteadusele ja kurtide kultuurile, mitte viipekeeletõlkide ettevalmistamisele. Teine programm toimub Cape Coasti Ülikooli ja Ghana Kurtide Rahvusliku Ühingu koostöös ning on üles ehitatud 16-nädalase intensiivkursusena inimestele, kellel on juba varasem Ghana viipekeele oskus. Erinevalt esimesest programmist on selle põhieesmärk arendada viipekeeletõlkimise pädevusi ning õppekava hõlmab põhjalikult tõlkimise ja suulise tõlke teooriat ning praktikat.

Etioopias pakub Addis Abeba Ülikool bakalaureuseõppekava „Etioopia viipekeel ja kurtide kultuur“, mis on samuti suunatud eelkõige keeleteadusele ja kurtide kultuurile, kuid sisaldab ka mitut viipekeeletõlkimise tehnikaid käsitlevat õppeainet. Õppekava ei ole siiski kavandatud viipekeeletõlgi kutsealaks ettevalmistava programmina, vaid eeskätt keeleteaduse ja kurtide kultuuri õppekavana.

Viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammide võrdlev kokkuvõte

Riik	Programmi nimetus ja õppeasutus	Kestus	Haridustase ja omandatav kvalifikatsioon	Staatus	Märkus
SAKSAMAA	1. Hamburgi Ülikool (bakalaureuse- ja magistriõppekava) 2. Landshuti Rakenduskõrgkool (bakalaureuse õppekava) 3. Magdeburgi-Stendali Rakenduskõrgkool (bakalaureuse õppekava) 4. Berliini Humboldti Ülikool (magistriõppekava)	1. 8 + 4 semestrit 2. 7 semestrit 3. 8 semestrit 4. 4 semestrit	1. Formaalne kõrgharidus, bakalaureuse- või magistrikraad 2. Formaalne kõrgharidus, bakalaureusekraad 3. Formaalne kõrgharidus, bakalaureusekraad 4. Formaalne kõrgharidus, magistrikraad	Aktiivne	
EESTI	Tartu Ülikool	3 aastat (bakalaureuseõpe)	Formaalne kõrgharidus, bakalaureusekraad	Ei ole aktiivne alates 2020. aastast	Tartu Ülikoolis pakutakse eesti viipekeele C1-taseme kursust, mis on suunatud eesti viipekeele oskuse arendamisele ning mõeldud viipekeeletõlkidele, õpetajatele ja teistele kurtide ja vaegkuuljatega töötavatele

					spetsialistidele. Tegemist ei ole viipekeeletõlkide koolitusprogrammiga, kuna kursus ei sisalda tõlkimistööks vajalikke erialaseid õppeaineid.
HORVAATIA	Mitteformaalõppe programm täiskasvanutele - Suhtlusvahendaja	150 tundi	Mitteformaalõpe	Aktiivne, rakendamise algusjärgus	
KEENIA	St. Pauli Ülikool (Keenia viipekeele ja viipekeeletõlkimise kutsekvalifikatsiooni omandamise õppekava)	1-2 aastat	Formaalhariduse õppekava kutsekvalifikatsiooni omandamiseks	Aktiivne	
GHANA	Cape Coasti Ülikool koostöös Ghana Kurtide Rahvusliku Ühinguga (Ghana viipekeele tõlgi kutsekvalifikatsiooni omandamise õppekava)	16 nädalat	Formaalhariduse õppekava kutsekvalifikatsiooni omandamiseks	Aktiivne	Winneba Haridusülikool pakub kaheaastast Ghana viipekeele õppekava, mis keskendub keeleteadusele ja kurtide kultuurile ning ei ole kavandatud viipekeeletõlkide pädevuste omandamiseks.
ETIOOPIA	-	-	-		Addis Abeba Ülikool pakub bakalaureuseõppekava „Etioopia viipekeel ja kurtide kultuur“, mis on samuti suunatud peamiselt keeleteadusele ja kurtide kultuurile. Õppekava sisaldab mõningaid

					viipekeeletõlkimise tehnikaid käsitlevaid õppeaineid, kuid selle eesmärk ei ole valmistada ette viipekeeletõlke.

3.3 Viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammide võrdlev süntees peamiste tunnuste alusel

Käesolevas peatükis esitatakse eelnevalt kirjeldatud viipekeeletõlkide haridus- ja koolitusprogrammide sünteesiv võrdlus järgmiste peamiste tunnuste alusel: õppekavade sisu ja õpiväljundid, tõlkimise teooria ja tehnika käsitlemine, kutse-eetika käsitlemine, ettevalmistus töötamiseks spetsialiseeritud valdkondades, viipekeeletõlkimise käsitlemine digikeskkondades ning hariduse kättesaadavus ja ligipääsetavus.

Saksamaa, kus pakutakse viit formaalset kõrghariduse õppekava, esindab valimi kõige arenenumat viipekeeletõlkide koolitusmudelit. Kõigi viie õppekava keskmes on saksa viipekeele ja kõneldava saksa keele kakskeelse pädevuse süsteemne arendamine ning selgelt määratletud õpiväljundid, mis valmistavad õppijaid ette iseseisvaks kutsealaseks tööks. Tõlkimise teooriat ja tehnikat käsitletakse süstemaatiliselt, kusjuures kõige suurem spetsialiseerumine on Hamburgi Ülikooli magistriõppes, mis keskendub kohtu- ja konverentsitõlkimisele. Kõige nõrgemaks valdkonnaks on kutse-eetika, mida üheski õppekavas ei õpetata eraldiseisva moodulina, vaid käsitletakse kaudselt praktikate käigus. Ettevalmistus tööks spetsialiseeritud valdkondades on ebaühtlane. Magdeburgi-Stendali Rakenduskõrgkooli õppekavas on sõnaselgelt nimetatud tervishoid, õigussüsteem, haridus ja avalik haldus, samas kui teistes õppekavades on selline ettevalmistus üksnes kaudselt eeldatav. Digikeskkondades tõlkimiseks vajalike teadmiste ja oskuste omandamist käsitletakse kõigis viies õppekavas väga vähesel määral või üldse mitte. Õppekavade kättesaadavust piirab nende koondumine nelja linna ning õppetöö toimumine üksnes kontaktõppes, samas kui avaliku rahastuse tõttu on õppimine rahaliselt hästi kättesaadav.

Horvaatias on seevastu olemas üksnes 150-tunnine mitteformaalõppe programm. Selle sisu keskendub peamiselt kurtide, vaegkuuljate ja pimekurtide õpilastega töötamise hariduslikule

kontekstile. Tõlkimise teooriat ja tehnikat ei käsitleta viisil, mis käsitleks viipekeelt iseseisva keelesüsteemina või erineva modaalsusega keelte vahelise tõlkimise meetodeid, vaid õpe piirdub peamiselt suhtlemise põhistrateegiate tutvustamisega. Kutse-eetikat käsitletakse küll õppekavas, kuid üksnes koolikeskkonna kontekstis, ilma laiemat kutsealast praktikat hõlmamata. Õpiväljundites puudub ettevalmistus töötamiseks spetsialiseeritud valdkondades, nagu tervishoid, õigussüsteem või avalikud teenused, samuti ei käsitleta tõlkimist digikeskkondades. Lisaks ilmneb õppekavas vastuolu deklareeritud pädevuste, näiteks Horvaatia viipekeele valdamise, ja tegelikult sõnastatud õpiväljundite vahel, mis neid pädevusi ei toeta. Programm on formaalselt kättesaadav kogu riigis, kuna seda saab läbi viia hübriidõppena. Õppima asumise eelduseks on Horvaatia viipekeele oskust tõendava tunnistuse esitamine, mis omandatakse samuti mitteformaalõppe kursustel. Kuna nende kursuste sisu ei ole ühtselt reguleeritud, ei ole tagatud ka õppijate ühtlane ettevalmistus.

Eesti kujutab endast erandlikku juhtumit. Varem Tartu Ülikoolis toimunud viipekeeletõlkide õppekava, mis pakkus formaalset ettevalmistust kutsealal töötamiseks, ei ole praegu enam aktiivne. Kuna õppekava kohta on avalikult kättesaadav vaid piiratud teave, ei ole võimalik seda täiel määral võrrelda teiste analüüsitud programmidega. Teada on siiski, et tõlkimise teooriat ja tehnikat käsitleti õppes süsteemselt. Praegu pakutakse üksnes eesti viipekeele C1-taseme kursust, mis ei ole viipekeeletõlkide õppekava, vaid on mõeldud keeleoskuse täiendamiseks. Õppekava kadumise tõttu puudub Eestis praegu võimalus omandada viipekeeletõlgi kutsealaks vajalikud pädevused, mis süvendab juba niigi tuntavat kvalifitseeritud viipekeeletõlkide puudust.

St. Pauli Ülikooli Keenia viipekeele ja viipekeeletõlkimise õppekava on ainus **Keenia** valimis olev programm, mille kaudu saab omandada viipekeeletõlgi pädevused. Õppekava hõlmab Keenia viipekeele grammatikat, sotsiolingvistilisi eripärasid ning tõlkimise teooriat ja tehnikat, kuigi nende käsitluse põhjalikkuse kohta puudub avalik teave. Õppekava tunnustab viipekeeletõlgi tööd erinevates spetsialiseeritud valdkondades, kuid neid ei käsitleta eraldi õppeplokkidena. Kutse-eetikat ei õpetata iseseisva teemana ning digikeskkondades tõlkimist ei käsitleta.

Ghanas pakutakse viipekeeletõlkide koolitust Cape Coasti Ülikoolis koostöös Ghana Kurtide Rahvusliku Ühinguga ning see on valimis ainus selline programm. Tegemist on intensiivse 16-nädalase õppekavaga, mis hõlmab süstemaatilist tõlkimise teooriat, viipekeele lingvistikat, kurtide kultuuri ning eraldiseisva õppeainena ka kutse-eetikat. Õppekava käsitleb osaliselt tõlkimist õigus-, tervishoiu-, haridus-, usu- ja meediavaldkonnas, kuid neid teemasid ei ole

arendatud iseseisvateks mooduliteks. Digikeskkondades tõlkimise tehnikaid käsitletakse väga vähesel määral või üldse mitte. Programmi tugevuseks on kurtidest õppejõudude kaasamine ning praktika läbimine Ghana Kurtide Rahvusliku Ühingu juures, mis on analüüsitud programmide seas hea praktika näide. Samas piirab programmi lühike kestus võimalust omandada viipekeeletõlgina töötamiseks vajalikud pädevused piisava põhjalikkusega.

Etioopias puudub viipekeeletõlkide ettevalmistamiseks mõeldud õppekava. Addis Abeba Ülikooli bakalaureuseõppekava „Etioopia viipekeel ja kurtide kultuur" keskendub peamiselt keeleteadusele ja kurtide kultuurile ning sisaldab vaid mõningaid viipekeeletõlkimise tehnikaid käsitlevaid õppeaineid. Õppekava eesmärk ei ole siiski valmistada ette viipekeeletõlke. Seetõttu on Etioopia kuuest analüüsitud riigist kõige suurema puudujäägiga viipekeeletõlkide hariduse valdkonnas.

4. VÕRDLEV ANALÜÜS VIIPEKEELE TÕLKETEENUSTE KVALITEEDI UURINGU TULEMUSTEST EUROOPAS JA SAHARA-TAGUSES AAFRIKAS

Raportis D2.3 esitatakse uuringu tulemused viipekeele tõlketeenuste praeguse kvaliteedi kohta kuues käesoleva projekti partnerriigis. Kui raportis D2.3 analüüsitakse ja käsitletakse põhjalikult iga riigi tulemusi eraldi, siis käesolevas peatükis keskendutakse nende tulemuste võrdlevale ülevaatele. Uuring kavandati nii, et see hõlmaks mõlemat viipekeeletõlketeenuse keskset osapoolt: teenusekasutajaid ja viipekeeletõlke ehk kurte ja vaegkuuljaid kui teenuse saajaid ning viipekeeletõlke kui teenuse osutajaid. Nende kahe vaatenurga ühendamine võimaldab kujundada tervikliku pildi viipekeeletõlketeenuse olukorrast uuritud riikides.

Kõik partnerriigid järgisid sama uurimismetoodikat, mis võimaldas koostada käesoleva tulemuste võrdleva analüüsi. Võrdleva ülevaate eesmärk on välja selgitada Euroopa ja Sahara-taguse Aafrika riikide sarnasused ja erinevused viipekeele tõlketeenuste kvaliteedi tajumisel. Erilist tähelepanu pööratakse sellele, mil määral kattuvad või erinevad teenusekasutajate ja teenuseosutajate hinnangud. Analüüsi tulemused võivad olla aluseks

viipekeele tõlketeenuste süsteemide edasiarendamisele ning projekti raames väljatöötatava viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava koostamisele.

4.1 Viipetõlkide vaatenurk

Uuringus osales kokku 202 viipekeeletõlki kuuest partnerriigist. Ülevaade valimi suurusest riikide lõikes on esitatud allolevas tabelis.

RIIK	KÜSITLUSELE VASTANUD	INTERVJUUDE/FOOKUSGRUPPIDE OSALEJAD
SAKSAMAA	44	15
HORVAATIA	18	10
EESTI	7	3
KEENIA	18	10
GHANA	42	10
ETIOOPIA	15	10

Viipekeeletõlkide haridus Euroopa riikides toob esile olulise järelduse formaal- ja mitteformaalõppe ning tegeliku kutsealase valmisoleku seoste kohta. Kui Horvaatia ja Eesti viipekeeletõlgid omandavad oma teadmised ja oskused peamiselt mitteformaalõppe kaudu (erineva kestuse ja ülesehitusega koolitused, mida korraldavad eri organisatsioonid) ning praktilise töökogemuse käigus, siis kõik uuringus osalenud Saksamaa viipekeeletõlgid on omandanud formaalse kvalifikatsiooni ühes Saksamaa viipekeeletõlgi õppekavas. Horvaatias on enamik viipekeeletõlke läbinud praegu kasutusel oleva 150-tunnise suhtlusvahendajate mitteformaalõppe programmi. Eestis on seitsmest uuringus osalenud viipekeeletõlgist vaid kaks lõpetanud Tartu Ülikooli formaalse viipekeeletõlkide õppekava, mida enam ei pakuta. Hariduse formaalsusest sõltumata kirjeldavad kõigi kolme Euroopa riigi viipekeeletõlgid sarnast tunnet, et nende ettevalmistus ei vasta täielikult kutsetöö tegelikele nõudmistele. See viitab sellele, et kutsealane valmisolek ei sõltu üksnes hariduse formaalsest tasemest, vaid ka õppekava sisust, praktilise õppe võimalustest ning selle seotusest tegeliku töökeskkonnaga. Saksamaal peab end kutsetööks hästi ettevalmistatuks vaid 41% vastanutest, samas kui 46% leiab, et nende ettevalmistus oli ainult osaline. Horvaatias erinevad küsitluse ja intervjuude tulemused mõnevõrra: osa küsitlusele vastanud viipekeeletõlke hindab oma ettevalmistust heaks, kuid intervjuudes osalenud rõhutavad, et olemasolevad koolitusprogrammid ei anna

viipekeeletõlgi tööks piisavaid teadmisi ega oskusi. Eestis leiab kaks kolmandikku vastanutest, et nad ei olnud kutsetööks üldse või piisavalt ette valmistatud.

Sarnane suundumus ilmneb ka Aafrika riikides, kus haridusprogrammid erinevad samuti märkimisväärselt. Etioopias ja Keenias keskenduvad õppekavad pigem viipekeele omandamisele kui professionaalseks tõlkimiseks vajalike pädevuste arendamisele. Sellest hoolimata on Keenias 88,9% viipekeeletõlkidest läbinud sellise koolituse. Etioopias toimub ettevalmistus peamiselt kurtide ühingu ja teiste organisatsioonide korraldatavate mitteformaalõppe programmide kaudu, mis erinevad kestuse ja ülesehituse poolest ning toimuvad vaid perioodiliselt. Ghanas pakutakse seevastu formaalset õpet Cape Coasti Ülikooli õppekava kaudu. Ka Aafrika riikide viipekeeletõlgid rõhutavad praktilise kogemuse tähtsust, märkides, et nende tegelikud kutsealased pädevused on kujunenud eelkõige aastatepikkuse töö käigus kurtide kogukonnas, mitte üksnes hariduse kaudu.

Viipekeeletõlkide töövaldkonnad on kõigis kuues riigis mitmekesised, kuid nende jaotus on ebaühtlane. Euroopa riikides on kõige sagedasemad töövaldkonnad tervishoid ja haridus. Horvaatia viipekeeletõlgid töötavad sageli ka sotsiaalhoolekande, avalike teenuste, tööhõive ja õigussüsteemi valdkonnas, Saksamaal on lisaks haridusele olulisel kohal tööhõive ning Eestis meedia ja kogukonnaüritused. Aafrika riikides on kõigis kolmes riigis peamiseks töövaldkonnaks haridus ning eriti selgelt ilmneb see Etioopias. Ghana viipekeeletõlgid töötavad lisaks haridusele regulaarselt kogukonnaüritustel, avalikes teenustes ja tervishoius, Keenia viipekeeletõlgid aga ka meedias, konverentsidel ja tööhõive valdkonnas. Kõigis kuues riigis on ühine see, et õigus- ja kohtutõlkimine on suhteliselt haruldane ning seda peetakse üheks kõige nõudlikumaks töövaldkonnaks. Viipekeeletõlgid suhtuvad sellistesse tööülesannetesse ettevaatlikult, kuna need eeldavad suurt vastutust ja keeruka erialase terminoloogia valdamist.

Viipekeeletõlketeenuse kättesaadavus ja korraldus on viipekeeletõlkide hinnangul probleemne kõigis kuues riigis. Saksamaal peab vaid 34% viipekeeletõlkidest teenust oma piirkonnas alati kättesaadavaks, ülejäänud leiavad, et see on kättesaadav üksnes aeg-ajalt või harvem. Horvaatias on olukord soodsam: 72,2% küsitluses ja 60% intervjuudes osalenud viipekeeletõlkidest hindab teenust alati kättesaadavaks. Eestis leiab 57,1% vastanutest, et teenus on sageli kättesaadav. Kõige ebasoodsam on olukord Keenias, kus vaid 11,1%

viipekeeletõlkidest peab teenust alati kättesaadavaks, ning Ghanas, kus vastav näitaja on 31,0%. Etioopias on teenus kättesaadav vaid juhuti. Kõigis riikides nimetatakse peamiste probleemidena viipekeeletõlkide vähesust, nende ebaühtlast piirkondlikku jaotust, rahastamise ja korralduse puudujääke ning teenuse hilist tellimist.

Teenuse kvaliteeti hindavad Saksamaa (84%) ja Horvaatia (83,3%) viipekeeletõlgid valdavalt heaks või väga heaks ning sarnane hinnang on ka Eestis (71,4%). Ghanas ja Keenias on hinnangud mõõdukamad, Etioopias hinnatakse teenuse kvaliteeti kõige sagedamini halvaks või väga halvaks. Riikide erinevustest hoolimata on teenuse kvaliteeti mõjutavad probleemid sarnased. Institutsioonid ei mõista sageli viipekeeletõlgi tegelikku rolli, nähes neid abistajate, eestkostjate või haldusvahendajatena. Mõnikord pöörduvad ametnikud tõlkimise ajal üksnes viipekeeletõlgi poole või paluvad tal osa teabest tõlkimata jätta. Samuti puudub viipekeeletõlkidel sageli eelnev teave tööülesande kohta ning vajalikud ettevalmistusmaterjalid, mistõttu tuleb neil ülesandeid täita vähese ettevalmistusega või täiesti ette valmistamata. Seda süvendab asjaolu, et teenus tellitakse sageli liiga hilja. Lisaks viitavad uuringu tulemused sellele, et viipekeeletõlkidele ei pakuta piisavat institutsionaalset tuge ei hariduse, rahastamise ega nende kutsealase rolli tunnustamise valdkonnas.

Kutse-eetilised dilemmad on viipekeeletõlkide töö tavapärane osa kõigis kuues riigis ning enamik vastanutest puutub nendega kokku vähemalt aeg-ajalt. Kõige sagedamini kerkib esile küsimus kutsealase rolli piiridest, sest nii institutsioonid kui ka teenusekasutajad ootavad viipekeeletõlkidelt sageli ülesandeid, mis jäävad väljapoole nende tegelikku rolli. Erilise väljakutse loob asjaolu, et kurtide kogukond on väike ning selle liikmed tunnevad üksteist, mistõttu on keeruline säilitada professionaalset distantsi ja erapooletust. Eetiliste dilemmade lahendamisel toetuvad viipekeeletõlgid peamiselt kolleegidele või omaenda hinnangule. Euroopa riikides on professionaalne tugi kättesaadav vaid vähestele viipekeeletõlkidele, Aafrika riikides see aga üldjuhul puudub. Töötingimused erinevad riigiti märkimisväärselt. Kõik viipekeeletõlgid väljendavad rahulolematust töötasu ja majanduslike tingimustega, kõige teravam on olukord Etioopias, kus osa viipekeeletõlke teeb tööd vabatahtlikult ja tasuta.

Veebipõhine viipekeeletõlkimine muutub järjest tavalisemaks. Seda pakub praegu 61% Saksamaa, 77,8% Keenia, 64,3% Ghana, 55,6% Horvaatia ja 42,9% Eesti viipekeeletõlkidest.

Etioopias on selline töövorm piiratud tehnoloogilise taristu tõttu peaaegu olematu. Euroopa riikides suhtutakse veebipõhisesse tõlkimisse üldiselt positiivselt, kuid rõhutatakse tehnilisi probleeme, suhtluskvaliteedi vähenemist ning suuremat vaimset koormust, mis on eriti oluline viipekeele visuaal-ruumilise olemuse tõttu.

Küsimusele, mida oleks vaja viipekeeletõlkide töötingimuste ja teenuse parandamiseks, tõid vastajad eri riikides esile erinevaid prioriteete. Saksamaal peetakse kõige olulisemaks supervisiooni võimaluste loomist viipekeeletõlkide professionaalse heaolu toetamiseks. Horvaatias nähakse peamise vajadusena kohustusliku riikliku kutsetunnustamise ning standardiseeritud ülikoolitaseme õppekava loomist. Samuti peetakse oluliseks suurendada teenusekasutajate ja institutsioonide teadlikkust viipekeeletõlgi tegelikust rollist. Eestis rõhutatakse eelkõige formaalsete koolitusprogrammide taasavamise või laiendamise vajadust ning viipekeeletõlkide arvu suurendamist. Keenia viipekeeletõlgid peavad kõige olulisemaks rahastamise suurendamist, kuna selle puudumine on üks peamisi teenuse vähese kättesaadavuse põhjuseid. Ghanas nähakse prioriteetidena koolitusvõimaluste laiendamist ja ühtlustamist, selge kutsetunnustamise ja kutse reguleerimise süsteemi loomist, paremaid töötingimusi, professionaalset tuge ning pideva kutsealase arengu võimalusi. Etioopias rõhutatakse eelkõige veebipõhise viipekeeletõlketeenuse korraldamist, institutsionaalse toe tugevdamist ning kutse paremat tunnustamist, kutsetunnustamise süsteemi loomist ja jätkusuutliku tasustamise tagamist, kuna osa viipekeeletõlke töötab praegu tasuta.

Viipekeeletõlkidelt küsiti ka, millistele valdkondadele tuleks olemasolevates või tulevastes koolitusprogrammides rohkem tähelepanu pöörata. Vastustest ilmnesid nii ühised suundumused kui ka riigipõhised eripärad. Horvaatia viipekeeletõlgid peavad suurimateks puudusteks tõlkimistehnika õpetamist erinevates valdkondades (55,6%), erineva modaalsusega keelte vahelise tõlkimise tehnikaid (50,0%), praktilist õpet ja mentorlust (44,4%), otsest tööd kurtide ja vaegkuuljatega (33,3%) ning kutse-eetikat ja veebipõhist tõlkimist (22,2%). Eestis peetakse kõige suuremaks probleemiks ühtse õppekava või aktiivse koolitusprogrammi puudumist (85,7%) ning tõlkimistehnikate õpetamist (85,7%). Sellele järgnevad praktiline õpe ja mentorlus (71,4%), veebipõhine tõlkimine (71,4%), erialane terminoloogia (71,4%) ning kutse-eetika ja kutsealase rolli piirid (57,1%). Saksamaal peetakse kõige olulisemaks praktilist õpet, millele järgnevad kurtide kultuuri tundmine ja kontakt kurtide

kogukonnaga (27%). Keenias tuuakse enim esile veebipõhine tõlkimine (44,4%), tõlkimine tervishoiu-, õigus- ja haridusvaldkonnas (38,9%), kutse-eetika ja professionaalsed standardid (33,3%), praktiline õpe ja mentorlus (33,3%) ning töö kurtide kogukonnaga (33,3%). Ghanas rõhutatakse vajadust laiendada koolitusvõimalusi, ühtlustada õppekava, arendada spetsialiseeritud õpet hariduse, tervishoiu, õiguse ja veebipõhise tõlkimise valdkonnas ning tugevdada pidevat kutsealast arengut ja mentorlust. Etioopia viipekeeletõlgid peavad kõige olulisemaks pädevuspõhiste koolitus- ja spetsialiseerumisprogrammide laiendamist.

Kuigi kuus analüüsitud riiki erinevad geograafilise asukoha, viipekeeletõlkide koolitusvõimaluste, riikliku viipekeele õigusliku staatuse ja viipekeele tõlketeenuste regulatsiooni poolest, ilmnevad neis väga sarnased probleemid, mis mõjutavad teenuse kvaliteeti. Kõige olulisemad neist on viipekeeletõlkide nappus, formaalse koolituse puudumine, vajadus olemasolevaid koolitusprogramme edasi arendada, ebapiisav institutsionaalne tugi ning vähene teadlikkus viipekeeletõlgi kutsealast.

4.2 Kurtide ja vaegkuuljate kui teenusekasutajate vaatenurk

Uuringus osales kokku 166 kurti ja vaegkuuljat teenusekasutajat kuuest partnerriigist. Ülevaade valimi suurusest riikide lõikes on esitatud allolevas tabelis.

RIIK	KÜSITLUSELE VASTANUD	INTERVJUUDE/FOOKUSGRUPPIDE OSALEJAD
SAKSAMAA	15	15
HORVAATIA	21	7
EESTI	19	10
KEENIA	15	10
GHANA	19	10
ETIOOPIA	15	10

Kuna kurtide ja vaegkuuljate seas kasutatakse erinevaid suhtlusviise, küsiti teenusekasutajatelt nende eelistatud suhtlusvormi kohta. Tulemused näitavad, et kõigis analüüsitud riikides on peamiseks suhtlusviisiks riiklik viipekeel. Kõik Ghana vastajad (100%) nimetasid oma esmase suhtlusviisina Ghana viipekeelt. Keenia viipekeelt kasutab 93,3% Keenia vastajatest, saksa viipekeelt 86,7% Saksamaa vastajatest, Horvaatia viipekeelt 76,1% Horvaatia vastajatest ning

Etioopia viipekeelt 73,3% Etioopia vastajatest. Kõigis riikides nimetasid ülejäänud vastajad peamise suhtlusviisina kõige sagedamini viibeldud kõnekeelt või kohandatud suulist suhtlust, näiteks huultelt lugemist või kirjalikku suhtlust.

Teenusekasutajatelt küsiti ka, kui sageli nad vajavad viipekeeletõlketeenust erinevates eluvaldkondades. Tulemused näitavad, et vajadus teenuse järele erineb riigiti, kuid enamikus riikides on haridus üks peamisi valdkondi, kus viipekeeletõlki kõige enam vajatakse. See ilmneb eriti selgelt Keenias, kus 80,0% vastanutest märkis hariduse peamiseks valdkonnaks, kus tõlketeenust vajatakse, ning Ghanas (63,2%). Teistes valdkondades, nagu tervishoid, sotsiaalhoolekanne, õigussüsteem ja avalikud teenused, on vajadus enam-vähem sarnasel tasemel. Etioopias on haridus samuti esikohal, sellele järgnevad tööhõive ja tervishoid. Saksamaal jaguneb vajadus ühtlasemalt tööhõive, tervishoiu, avalike teenuste, hariduse ja õigussüsteemi vahel. Horvaatia erineb teistest riikidest selle poolest, et viipekeeletõlketeenust kasutatakse kõige sagedamini avalikel kogukonnaüritustel, sellele järgnevad avalikud teenused ning seejärel tervishoid ja sotsiaalhoolekanne. Eestis ilmnes suurim vajadus viipekeeletõlgi järele tervishoius, millele järgnesid avalik haldus, sotsiaalteenused, haridus ja tööhõive.

Ka viipekeeletõlketeenuse kasutamise sagedus erineb riigiti. Kõige sagedamini kasutatakse teenust Ghanas, kus koguni 68,4% vastanutest märkis, et kasutab seda väga sageli. Saksamaal on seevastu ülekaalus teenuse juhuslik kasutamine, mida märkis 60% vastanutest. Horvaatias, Eestis, Keenias ja Etioopias on kasutusmuster tasakaalustatum. Ligikaudu kolmandik teenusekasutajatest kasutab viipekeeletõlketeenust harva või väga harva ning sageli kasutajate osakaal jääb vahemikku 13-28%.

Teenuse kättesaadavus on kõigis analüüsitud riikides teenusekasutajate jaoks üks peamisi probleeme ning seda peetakse suuremaks väljakutseks kui viipekeeletõlkide töö kvaliteeti. Tulemused näitavad, et enamikus riikides on viipekeeletõlketeenus kättesaadav vaid aeg-ajalt, kuigi probleemi ulatus erineb riigiti. Kõige keerulisem on olukord Saksamaal, kus ainult 27% teenusekasutajatest leiab, et teenus on kättesaadav siis, kui seda vajatakse. Veel 47% hindab teenuse kättesaadavust juhuslikuks ning 27% märgib, et teenus ei ole üldse kättesaadav. Sarnane, kuid mõnevõrra leebem olukord valitseb Keenias ja Ghanas, kus suurim osa vastanutest kirjeldab teenust aeg-ajalt kättesaadavana (Keenias 53,3% ja Ghanas 47,4%).

Ghanas leiab 42,1% teenusekasutajatest, et viipekeeletõlk on alati kättesaadav, samas kui 10,5% hinnangul ei ole teenus üldse kättesaadav. Etioopias viitavad tulemused samuti piiratud ja ebaühtlasele ligipääsule teenusele, eriti tervishoius ja õigussüsteemis, samal ajal kui haridusvaldkonnas on teenus paremini kättesaadav. Positiivse näitena paistab silma Horvaatia, kus 81% teenusekasutajatest märgib, et teenus on tellimisel kättesaadav, ning ükski vastanu ei teata teenuse täielikust puudumisest. Kvalitatiivsed tulemused näitavad siiski, et Horvaatias on probleemid seotud pigem aegade kokkuleppimise vajadusega kui teenuse otsese puudumisega. Ka Eestis on olukord suhteliselt soodne. Enamik teenusekasutajaid leiab, et viipekeeletõlketeenus on sageli kättesaadav, kuid rõhutab vajadust teenus ette broneerida.

Tulemused näitavad, et viipekeeletõlketeenuse kättesaadavus on endiselt üks olulisemaid probleeme kõigis analüüsitud riikides, kuigi selle põhjused erinevad. Kõigis riikides on ühine probleem viipekeeletõlkide vähesus. Lisaks tuuakse mitmes riigis esile teenuse korraldamise, planeerimise ja õigeaegse osutamisega seotud raskusi (Horvaatia, Eesti, Ghana ja Etioopia), teenuse maksumust (Keenia), geograafilisi piiranguid (Keenia ja Etioopia) ning teenuse ebapiisavat kättesaadavust teatud valdkondades (Keenia ja Horvaatia).

Teenusekasutajate hinnangud viipekeeletõlketeenuse kvaliteedile erinevad riigiti, kuid üldjoontes hinnatakse teenust positiivselt. Kõige kõrgemad hinnangud anti Horvaatias, kus 95,3% vastanutest hindas teenuse kvaliteeti suurepäraseks või väga heaks. Eestis valis samad hinnangukategooriad 52,6% vastanutest. Saksamaal peab teenuse kvaliteeti heaks või väga heaks 53% teenusekasutajatest. Kõige rohkem rahuldavaks hinnanguid anti Keenias (40,0%), Ghanas (57,9%) ja Etioopias (40,0%).

Teenusekasutajate hinnangul ei sõltu kvaliteet üksnes tõlkimise täpsusest ja selgusest. Kuigi neid peetakse kvaliteetse tõlketeenuse aluseks, peavad kasutajad sama oluliseks viipekeeletõlgi kutsealaseid pädevusi. Nende hulka kuuluvad nii viipekeele kui ka kõnekeele hea valdamine, erialase terminoloogia ning kurtide kogukonna kultuuriliste eripärade tundmine, kutse-eetika järgimine, erapooletus, konfidentsiaalsuse hoidmine ning oskus mõista ja arvestada iga teenusekasutaja individuaalseid suhtlusvajadusi. Selline arusaam näitab, et teenusekasutajad ei näe viipekeeletõlki üksnes kahe keele vahelise teabe vahendajana, vaid

professionaalina, kes võimaldab neil erinevates eluolukordades suhelda teistega võrdsetel alustel ja saada vajalikku teavet.

However, when users assessed the extent to which these principles of professional and Mis puudutab kutse-eetika põhimõtete järgimist praktikas, siis enamik teenusekasutajaid kõigis kuues analüüsitud riigis leiab, et viipekeeletõlgid arvestavad nende suhtlusvajadustega, suhtuvad neisse professionaalselt ja lugupidavalt ning püüavad luua usaldusliku suhte. Samas kirjeldab väiksem osa vastanutest ka mitmesuguseid ebaeetilise käitumise juhtumeid. Kõige sagedamini tuuakse esile sõnumi muutmist, lühendamist või osade väljajätmist, mis vähendab edastatava teabe täpsust. Samuti viidatakse sageli erapooletuse põhimõtte rikkumisele, kui viipekeeletõlk asub ühe osapoole poolele või võtab suhtluses aktiivsema rolli, kui tema kutseroll eeldab. Teenusekasutajad kirjeldavad ka olukordi, kus viipekeeletõlk vastab küsimustele kasutaja eest, mida peetakse kasutaja autonoomia ja võrdse suhtlusõiguse piiramiseks. Lisaks nimetatakse probleemidena konfidentsiaalsuse rikkumist, lugupidamatut suhtumist ning suutmatust kohandada suhtlust kasutaja individuaalsete vajadustega.

Teenusekasutajad hindasid ka, milliseid tõlkimisvaldkondi peetakse kõige keerulisemaks. Kõigis analüüsitud riikides tõusid kõige nõudlikumate valdkondadena esile tervishoid, hädaolukorrad ja õigussüsteem, kuna neid iseloomustavad keerukas suhtlus, erialane terminoloogia ning ebatäpse tõlkimise võimalikud tõsised tagajärjed. Kõige keerulisemate valdkondade järjestus erineb riigiti. Keenias (80,0%) ja Saksamaal peetakse kõige keerulisemaks hädaolukordi, Ghanas nähakse suurima väljakutsena tervishoidu (57,9%). Horvaatia teenusekasutajad peavad kõige keerulisemaks õigussüsteemi (76,2%), Etioopias aga tööhõivevaldkonda (53,3%), mille kõrval tuuakse esile ka tervishoiu ja hädaolukordadega seotud raskused.

Kuigi veebipõhise viipekeeletõlketeenuse kasutamise sagedus erineb riigiti märkimisväärselt, on sellega seotud probleemid kõigis kuues riigis peaaegu samad. Keenias on see teenusevorm väga levinud: seda kasutab 93,3% teenusekasutajatest ning neist 53,3% hindab teenust rahuldavaks. Kasutamise sageduselt järgneb Saksamaa, kus koguni 80% teenusekasutajatest on kasutanud veebipõhist tõlketeenust ning neist 75% peab selle kvaliteeti rahuldavaks. Eestis ja Etioopias kasutab seda teenust ligikaudu 40% vastanutest. Horvaatias ja Ghanas on olukord

vastupidine: 61,9% Horvaatia ja 57,9% Ghana teenusekasutajatest ei ole veebipõhist tõlketeenust kunagi kasutanud. Kõigis kuues riigis nimetatakse peamiste probleemidena tehnilisi tõrkeid ja ebapiisavat internetiühendust, mis raskendavad või takistavad suhtlust ja teabe mõistmist. Sellest hoolimata eelistab enamik teenusekasutajaid kasutada viipekeeletõlketeenust silmast silma, eriti keerukates ja tundlikes olukordades.

Teenusekasutajatelt küsiti ka, milliseid muudatusi peetakse oma riigis viipekeeletõlketeenuse parandamisel kõige olulisemaks. Geograafilistest, majanduslikest ja muudest erinevustest hoolimata olid vastused suuresti sarnased. Kõige olulisemaks peetakse viipekeeletõlkide arvu suurendamist ning nende kutsealaste pädevuste arendamist. Lisaks ilmnesid mitmed riigipõhised prioriteedid. Saksamaal soovivad teenusekasutajad suuremat võimalust ise viipekeeletõlki valida ning ametliku kaebuste esitamise süsteemi loomist. Ghana, Keenia ja Eesti teenusekasutajad peavad oluliseks tõlketeenuse tellimise süsteemi paremat koordineerimist. Horvaatias rõhutatakse vajadust reguleerida viipekeeletõlkide töökoormust.

Kurtide ja vaegkuuljate seas läbi viidud uuringu tulemused näitavad, et hoolimata riikidevahelistest erinevustest seisavad teenusekasutajad kõigis kuues riigis silmitsi sarnaste probleemidega. Kõige olulisemad neist on viipekeeletõlketeenuse piiratud kättesaadavus, viipekeeletõlkide vähesus ning vajadus edasi arendada nende kutsealaseid pädevusi. Tulemused viitavad vajadusele arendada viipekeeletõlketeenuseid süsteemselt, parandades nende kättesaadavust, tugevdades kutsealaseid standardeid ning investeerides järjepidevalt viipekeeletõlkide pädevuste arendamisse. Edasistes tegevustes tuleb arvestada nii teenusekasutajate ühiste probleemide kui ka üksikute riikide eripäradega.

5. SOOVITUSED VIIPEKEELETÕLKIDE KUTSEHARIDUSE JA -ÕPPE ÕPPEKAVA NING KUTSE-EETIKA KÄSIRAAMATU KOOSTAMISEKS

Lähtudes läbiviidud põhjalikust uuringust ja võrdlevast analüüsist, esitatakse käesolevas peatükis suunised ühtse viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava väljatöötamiseks. Eesmärk on luua õppekava, mis arvestab eri riikide konteksti ning on ühtaegu sidus ja rakendatav nii Euroopa kui ka Aafrika piirkonnas. Kõigi kuue partnerriigi

riikliku viipekeele õigusliku staatuse, viipekeeletõlketeenuse õigusliku regulatsiooni, olemasolevate viipekeeletõlkide haridusprogrammide ning viipekeeletõlkide ja teenusekasutajate vaatenurkade võrdlev analüüs näitas, et hoolimata erinevustest õiguslikus raamistikus, haridusprogrammide arengutasemes ja institutsionaalses korralduses on kutseala ees seisvad probleemid suurel määral sarnased. Selline kattuvus viitab sellele, et on võimalik välja töötada ühine pädevuspõhine õppekava, mis käsitleb uuringus tuvastatud üldisi kitsaskohti ning võimaldab samal ajal kohandada õppe sisu vastavalt iga riigi eripäradele, sealhulgas olemasolevatele ressurssidele ja taristule. Seetõttu ei tohiks õppekava käsitleda üksikute õppeainete loeteluna, vaid omavahel seotud moodulitest koosneva tervikliku süsteemina, mis juhendab õppijat kuulmislanguse ja viipekeele kui iseseisva keelesüsteemi mõistmisest erinevates valdkondades vajalike tõlkimispädevuste omandamise ning professionaalse ja eetilise tegutsemiseni kutsepraktikas.

5.1 Viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava

Kõigile kogutud uuringutulemustele tuginedes esitatakse järgmises alapeatükis soovituslik viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava. Õppekava on kavandatud omavahel seotud moodulitest koosneva tervikliku süsteemina, mis juhendab õppijaid kuulmislanguse ja viipekeele põhialuste mõistmisest tõlkimistehnikate omandamise ja praktilise tööni erinevates kutsealastes valdkondades ning professionaalse ja eetilise vastutuse kujunemiseni.

Õppekava peaks sisaldama järgmisi mooduleid:

- **KUULMISLANGUS**

  Õppekava peab sisaldama põhjalikku moodulit kuulmislanguse kohta, käsitledes nii selle meditsiinilisi kui ka sotsiaalseid aspekte. Õppijad peaksid omandama teadmised kuulmislanguse liigitamisest raskusastme ja tekkimise aja järgi ning mõistma selle mõju haridusele, ühiskonnaelus osalemisele ja tööhõivele. Erilist tähelepanu tuleb pöörata kuulmislanguse mõjule kõne ja keele arengule, sealhulgas sellele, millised tagajärjed võivad hilinenud keeleomandamisel olla lapse kognitiivsele ja sotsiaal-emotsionaalsele arengule, eriti kuuljate vanematega peredes. Moodulis tuleks käsitleda ka erinevaid kuulmisabivahendeid ja abitehnoloogiaid ning nende kasutamist viipekeeletõlgi töös.

Mooduli eesmärk on anda õppijatele terviklik arusaam kuulmislangusest ja selle mõjust kurtide ja vaegkuuljate igapäevaelule, pöörates erilist tähelepanu kurtide ja vaegkuuljate kogukonna mitmekesisusele. Selline arusaam loob aluse kõigile järgmistele moodulitele, võimaldades viipekeeletõlgil käsitleda iga teenusekasutajat ainulaadse inimesena, mitte ühetaolise rühma liikmena.

- **KURTIDE JA VAEGKUULJATE KASUTATAVAD SUHTLUSVIISID**

  See moodul peaks käsitlema kurtide ja vaegkuuljate kasutatavaid erinevaid suhtlusviise, pöörates erilist tähelepanu põhjustele, mis mõjutavad konkreetse suhtlusviisi kujunemist inimese esmaseks suhtlusvormiks. Õppijad peaksid õppima neid suhtlusviise ära tundma, nimetama, eristama ja praktilises töös kasutama. Erilist rõhku tuleb panna individuaalsele lähenemisele igale teenusekasutajale, sest esmase suhtlusviisi kujunemist mõjutavad mitmed omavahel seotud tegurid. Nende tegurite mõistmine võimaldab viipekeeletõlgil lähtuda suhtlemisel mitte eeldustest või kindlatest mustritest, vaid iga inimese tegelikest vajadustest ja eelistustest.

- **VIIPEKEELE LINGVISTIKA**

  See moodul käsitleb riikliku viipekeele kõiki peamisi keelelisi tunnuseid kui visuaal-ruumilise modaalsusega keelt, hõlmates selle fonoloogiat, morfoloogiat, süntaksit ja pragmaatikat. Õppijad omandavad arusaama viipekeele struktuurilistest eripäradest võrreldes kõneldava keelega, luues aluse järgnevatele tõlkimistehnika moodulitele. Ilma põhjalike teadmisteta viipekeele keelelisest ülesehitusest ei ole võimalik mõista ega arendada erineva modaalsusega keelte vahelise tõlkimise protsesse. Seetõttu on see moodul kogu õppekava kutsealase osa lähtepunkt.

- **TÕLKIMISE TEOORIA**

  See moodul käsitleb tõlkimise teoreetilisi aluseid, pöörates erilist tähelepanu tõlkimise aluseks olevatele kognitiivsetele protsessidele ehk sellele, kuidas teavet vastu võetakse, keeleliselt töödeldakse ja teise keele vormi vahendatakse. Õppijad tutvuvad tõlkimisprotsessi mudelitega, tähenduse mõistmise ja edasiandmise põhimõtetega, mis erinevad sõnasõnalisest tõlkimisest, ning tõlkimise kui vaimse tegevusega seotud emotsionaalsete ja kognitiivsete nõudmistega. Sealhulgas käsitletakse töömälu koormust, tähelepanu jagamist ning vajadust teha tõlkimise käigus kiiresti keelelisi ja tõlkelisi otsuseid.

- **TÕLKETEHNIKAD**

See moodul käsitleb tõlkimist erineva modaalsusega keelte ehk kõne- ja viipekeele vahel. Õppijad omandavad oskused tõlkida kõneldud keelest viipekeelde ja viipekeelest kõneldud keelde ning tutvuvad nii sünkroon- kui ka konsekutiivtõlkimise põhimõtetega. Moodulis õpetatakse konkreetseid tõlkimisstrateegiaid ja -tehnikaid, mis vastavad eri tõlkevormide nõuetele. Õppetöö keskmes on intensiivsed praktilised harjutused kontrollitud õpikeskkonnas, millele järgnevad harjutused tegelikes tööolukordades.

- **TÕLKIMINE ERINEVATES VALDKONDADES**

  See on õppekava kõige mahukam moodul, mis hõlmab mitut erinevat tõlkimisvaldkonda, sealhulgas haridust, tervishoidu, tööhõivet ja õigussüsteemi, et kõik õppijad omandaksid teadmised ja oskused töötamiseks kõigis neis valdkondades. Iga valdkond eeldab erialase terminoloogia tundmist, institutsioonide töökorralduse mõistmist ning oskust ära tunda sellele valdkonnale omaseid kutse-eetilisi riske. Seetõttu peaks moodul sisaldama reaalsetel olukordadel põhinevaid simulatsioone igast valdkonnast ning kaasama vastavate valdkondade spetsialiste, et õppijad saaksid kujundada tööks vajalikud praktilised pädevused.

- **VEEBIPÕHINE TÕLKIMINE**

  See moodul käsitleb veebipõhise tõlkimise tehnilisi ja töökorralduslikke aspekte. Õppijad omandavad teadmised töökoha tehnilisest seadistamisest, kaamera, valgustuse ja töökeskkonna sobivast kasutamisest, privaatsuse ja konfidentsiaalsuse tagamisest veebikeskkonnas ning veebipõhise tööga kaasneva suurema vaimse koormuse äratundmisest ja juhtimisest.

- **PIMEKURTIDE KOGUKOND**

  See moodul tutvustab õppijatele pimekurtide kogukonda, mille liikmetel esineb kuulmis- ja nägemislangus erinevates raskusastmetes ja kombinatsioonides. Tegemist on väga mitmekesise sihtrühmaga, mis eeldab individuaalset lähenemist. Moodul hõlmab sissejuhatust pimekurdusesse, selle liigitust ning mõju pimekurtide igapäevaelule. Õppijad omandavad teadmised ja oskused pimekurdi inimese saatmiseks erinevates olukordades, ümbruse kirjeldamiseks ning pimekurtidele tõlkimiseks. Samuti tutvutakse pimekurtide kasutatavate viipekeele kohanduste ja muude suhtlusviisidega ning neile mõeldud abitehnoloogiatega.

- **VIIPEKEELETÕLGI ROLL JA ÜLESANDED**

Selle mooduli kaudu omandavad õppijad selge arusaama viipekeeletõlgi tegelikust rollist ja ülesannetest neutraalse keelelise vahendajana. Õppijad õpivad, kuidas seista kurtide ja vaegkuuljate vajaduste ning võimaluste eest laiemas ühiskondlikus tähenduses, säilitades samal ajal tõlkimisel professionaalse erapooletuse. Samuti käsitletakse koostööd institutsioonide, teiste valdkondade spetsialistide ja kutsekaaslastega. Moodul hõlmab ka oskust hinnata oma kutsealast tegevust ning arusaamist kutseala regulatsiooni eripäradest, sealhulgas professionaalse vastutuse piiridest ja olukordadest, kus viipekeeletõlk peab tööülesande täitmisest loobuma või selle täitmist piirama. Uuringu tulemused näitasid, et viipekeeletõlgi rolli ebapiisav mõistmine on kõigis kuues riigis üks peamisi kutsealase ja eetilise surve allikaid. Seetõttu on viipekeeletõlgi rolli selge määratlemine edasise kutsealase arengu oluline eeltingimus.

- **KUTSE-EETIKA**

  See moodul põhineb tegelike juhtumite analüüsil, mille kaudu õppijad omandavad teadmised ja oskused professionaalseks ning eetiliseks tegutsemiseks nii kurtide ja vaegkuuljate kui ka teiste suhtlusolukorras osalejate suhtes. Õpe hõlmab oskuse arendamist hinnata kriitiliselt oma kutsealast tegevust ning kutse-eetika koodeksi, selle rakendamise ja piiride süstemaatilist käsitlemist.

- **PRAKTILINE ÕPE**

  Praktiline õpe on kogu õppekava läbiv komponent, mida ei käsitleta eraldi ajaliselt piiritletud moodulina, vaid mis toimub järjepidevalt kogu õppeprotsessi vältel alates koolituse esimesest päevast. Praktika toimub kogenud mentori juhendamisel ning hõlmab tööd kõigis õppekavas käsitletud valdkondades. Samuti sisaldab see vahetut suhtlemist ja koostööd kurtide ja pimekurtidega, et õppijad õpiksid põhjalikult tundma kogukonda, kellega nad tulevikus professionaalselt töötavad. Selline lähenemine, kus teoreetilised teadmised on algusest peale tihedalt seotud praktilise kogemusega, aitab lahendada ühe uuringus kõige sagedamini esile toodud puuduse, milleks on ebapiisav praktiline väljaõpe ja mentorlus olemasolevates koolitusprogrammides.

5.2 Kutse-eetika käsiraamat praktiliseks tööks

Viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava lahutamatuks osaks peaks olema kutse-eetika käsiraamat praktiliseks tööks. See on oluline vahend kutsealaste standardite kinnistamiseks viipekeeletõlkide igapäevatöös ning täiendab õppekava eetikamoodulit,

pakkudes konkreetset ja praktiliselt rakendatavat raamistikku igapäevaste kutsealaste olukordade lahendamiseks. Kui õppekava kutse-eetika moodul tutvustab õppijatele eetilist otsustamist juhtumianalüüside kaudu õppeprotsessi jooksul, siis käsiraamat on kavandatud püsiva juhendmaterjalina, mille juurde viipekeeletõlk saab pöörduda kogu oma kutsetegevuse vältel, sõltumata oma töökogemuse pikkusest.

Käsiraamat peaks selgelt määratlema viipekeeletõlgi kui teenuseosutaja ning kurtide ja vaegkuuljate kui teenusekasutajate rollid, vastutuse ja tegevuspiirid. Eelkõige peaks see sisaldama juhiseid selle kohta, kuidas viipekeeletõlk ja teenusekasutaja peaksid tõlkimiseks valmistuma, kuidas nad peaksid teenuse osutamise ajal käituma ning millised on nende õigused ja kohustused pärast tõlkimise lõppu. Lisaks peaks käsiraamat pakkuma selgeid ja praktilisi juhiseid eri tõlkimisolukordades tekkivate eetiliste dilemmade lahendamiseks, tuginedes tegelikest tööolukordadest pärinevatele näidetele. See võimaldab viipekeeletõlkidel rakendada kutse-eetilisi põhimõtteid järjepidevalt sõltumata oma töövaldkonnast või teenuse osutamise tingimustest.

Käsiraamat peaks olema üles ehitatud vastavalt tõlkimisprotsessi eri etappidele ning sisaldama eraldi juhiseid tõlkimiseelseks ettevalmistuseks, tõlkimise ajaks ja tõlkimisjärgseks tegevuseks. Iga etapi puhul peaks käsiraamat pakkuma konkreetseid ja praktiliselt rakendatavaid soovitusi, täpsustades nii viipekeeletõlgi kui ka teenusekasutaja rolli, kohustusi ja vastutust. Nii on mõlemale osapoolele selge, mida neilt oodatakse ja kuidas nad saavad oma tegevusega toetada kvaliteetse ja professionaalse viipekeeletõlketeenuse osutamist.

Lisaks peaks käsiraamat sisaldama juhiseid eneseanalüüsiks, julgustades viipekeeletõlke hindama pärast iga tööülesannet oma kutsealaseid otsuseid, märkama võimalikke puudusi ning mõtlema, kuidas tulevikus sarnases olukorras veelgi paremini tegutseda. Samuti peaks käsiraamat pakkuma praktilisi soovitusi tõlkimise käigus tekkivate eetiliste dilemmade lahendamiseks, sealhulgas nõuandeid selle kohta, kelle poole pöörduda toetuse saamiseks, kuidas arutada keerulisi olukordi mentori või kolleegidega ning kuidas kasutada selliseid kogemusi edasise kutsealase arengu võimalusena, selle asemel et need jääksid lahendamata ebakindluse või stressi allikaks.

Lõpuks peaks käsiraamat lähtuma arusaamast, et tõlkimisprotsessis osalevad nii viipekeeletõlk kui ka teenusekasutaja ning mõlemad kujundavad ühiselt tõlkimise kvaliteeti. Seetõttu peaks käsiraamat olema mõeldud mõlemale osapoolele. Nii saavad nii viipekeeletõlgid kui ka teenusekasutajad selge arusaama nii oma rollist kui ka teise osapoole rollist tõlkimisprotsessis, luues ühise arusaama ja koostöö aluse, mis on kvaliteetse ja professionaalse viipekeeletõlketeenuse eelduseks.

Kokkuvõttes moodustavad viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava ning kutse-eetika käsiraamat praktiliseks tööks kaks omavahel tihedalt seotud viipekeeletõlketeenuse professionaalsuse alustala. Õppekava tagab viipekeeletõlgina töötamiseks vajalike kutsealaste pädevuste omandamise, käsiraamat aga kujundab ühised kutsealased standardid, määratleb selgelt kõigi tõlkimisprotsessis osalejate rollid ja vastutuse ning toetab teenuse järjepidevat ja eetilist osutamist. Koos loovad need aluse viipekeele tõlketeenuste kvaliteedi, kättesaadavuse ja professionaalsuse parandamiseks.

6. KOKKUVÕTE

Kuues partnerriigis, kolmes Euroopa ja kolmes Aafrika riigis, läbi viidud viipekeeletõlkide haridusprogrammide, õigusraamistike ja viipekeele tõlketeenuste kvaliteedi võrdlev analüüs kinnitab üheselt SignUnity projekti lähte-eeldust: hoolimata märkimisväärsetest erinevustest riikide majanduslikus, õiguslikus ja institutsionaalses arengus on viipekeeletõlgi kutseala peamised probleemid mõlemas piirkonnas suuresti sarnased. Kõiki analüüsitud riike ühendab professionaalselt ettevalmistatud viipekeeletõlkide kriitiline puudus. Selle põhjuseks on kas formaalsete haridusprogrammide täielik puudumine (Etioopia), olemasolevate programmide mitteformaalne ja lühiajaline iseloom (Horvaatia ja Ghana) või varem toimunud õppekavade lõpetamine rahastuse puudumise tõttu (Eesti). Isegi riigis, kus viipekeeletõlkide kõrgharidussüsteem on kõige paremini välja arenenud (Saksamaa), leiavad viipekeeletõlgid, et nende ettevalmistus ei vasta täielikult kutsetöö tegelikele nõudmistele. See viitab sellele, et probleem ei seisne üksnes hariduse formaalses tasemes, vaid ka selle sisus, praktilises rakendatavuses ja seotuses tegeliku töökeskkonnaga.

Õigusraamistike analüüs näitab samalaadset killustatust. Euroopa riikides on riiklik viipekeel õiguslikult tunnustatud ning viipekeeletõlketeenuse kasutamise õigus on seadusega tagatud. Aafrika riikides, välja arvatud Keenia, puudub seevastu suuresti institutsionaalne regulatsioon, mistõttu ei ole viipekeeletõlketeenus kurtidele ja vaegkuuljatele ei tagatud ega süsteemselt kättesaadav. Selline olukord mõjutab otseselt nende põhiõigusi saada teavet, haridust, tervishoiuteenuseid ja õiguskaitset.

Sama oluline järeldus tuleneb teenusekasutajate ja viipekeeletõlkide vaatenurkade võrdlusest, mis näitab nende hinnangute suurt kattuvust peamiste probleemide osas. Mõlemad rühmad toovad esile viipekeeletõlgi tegeliku rolli ja ülesannete ebapiisava mõistmise ning vähese institutsionaalse toetuse. Kahe sõltumatu osapoole hinnangute kattumine kinnitab uuringu tulemuste usaldusväärsust ning näitab, et viipekeele tõlketeenuste parandamiseks on vaja samaaegseid muudatusi hariduse, institutsionaalse korralduse ja õigusliku regulatsiooni tasandil.

Kõigi esitatud tulemuste põhjal loob raport D2.4 aluse ühtse pädevuspõhise viipekeeletõlkide kutsehariduse ja -õppe õppekava ning seda täiendava kutse-eetika käsiraamatu väljatöötamiseks, mis on SignUnity projekti peamised väljundid. Kavandatud moodulpõhine lähenemine vastab otseselt kõigis kuues analüüsitud riigis tuvastatud kitsaskohtadele ning loob eeldused viipekeele tõlketeenuste professionaalsuse ja kättesaadavuse parandamiseks ning seeläbi kurtide ja vaegkuuljate ühiskondliku olukorra parandamiseks.

7. VIITED

1. Horvaatia Vabariigi Horvaatia viipekeele ja muude kurtide ning pimekurtide suhtlussüsteemide seadus. Narodne novine (Horvaatia Vabariigi ametlik väljaanne), nr 82/2015. Kättesaadav: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_07_82_1570.html
2. Puuetega inimeste võrdsete võimaluste seadus (Gesetz zur Gleichstellung von Menschen mit Behinderungen - Behindertengleichstellungsgesetz, BGG), 2002. Saksamaa Liitvabariigi Töö- ja Sotsiaalministeerium. Kättesaadav: https://www.bmas.de/DE/Service/Gesetze-und-Gesetzesvorhaben/gesetz-zur-gleichstellung-behinderter-menschen.html
3. Etioopia Liitvabariigi põhiseadus, 1995. Etioopia Liitvabariik. Kättesaadav: https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1995/en/18206
4. Eesti Kutsekoda. (2023). Kutsestandard: Viipekeeletõlk, tase 6. Kutseregister. Kättesaadav: https://www.kutseregister.ee/ctrl/en/Standardid/vaata/11200505
5. Kaasava hariduse poliitika, 2015. Ghana Haridusministeerium. Kättesaadav: https://www.unicef.org/ghana/reports/inclusive-education-policy
6. Keeleseadus. Riigi Teataja, 2011. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/en/akt/518032025011

7. Etioopia Liitvabariigi keelepoliitika. Etioopia Liitvabariigi valitsus.
8. Määrus Saksa viipekeele ja muude suhtlusabivahendite kasutamise kohta haldusmenetluses puuetega inimeste võrdsete võimaluste seaduse alusel (Verordnung zur Verwendung von Gebärdensprache und anderen Kommunikationshilfen im Verwaltungsverfahren nach dem Behindertengleichstellungsgesetz - Kommunikationshilfenverordnung, KHV), 2002. Saksamaa Liitvabariik. Kättesaadav: https://www.gesetze-im-internet.de/khv/
9. Isikliku abistaja seadus. Narodne novine (Horvaatia Vabariigi ametlik väljaanne), nr 71/23, 154/25 ja 157/25. Horvaatia parlament. Kättesaadav: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_06_71_1175.html
10. Puuetega inimeste seadus, 2006 (seadus nr 715). Ghana parlament. Kättesaadav: https://repository.parliament.gh/items/735e7e2b-9e67-4fac-a93e-4ab69b8343d3
11. Sotsiaalhoolekande seadus, 2015. Eesti Vabariigi Riigikogu. Kättesaadav: https://www.riigiteataja.ee/en/eli/519062025004/consolide
12. Kenya põhiseadus, 2010. Kenya seadus. Kättesaadav: https://www.parliament.go.ke/the-national-assembly/Constitution%20of%20Kenya
13. Kenya viipekeele seaduse eelnõu, 2023 (Senati eelnõu nr 9, 2023). Kenya parlament. Kättesaadav: https://www.parliament.go.ke/node/18662